

บทที่ ๓

กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน

ในบทที่ ๓ ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน เป็นการศึกษาในรายละเอียดเกี่ยวกับด้านการศึกษา การปฏิบัติ การเผยแผ่ การปกป้องพระพุทธศาสนา และการบำรุงพระพุทธศาสนาให้มั่นคง โดยมีรายละเอียดดังนี้

๓.๑ กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ในด้านการศึกษา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ ถึงกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ด้านการศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการแสวงหาความรู้ทางพระพุทธศาสนาอย่างแน่นนอน โดยวิเคราะห์จากความรู้ความสามารถและการประพฤติปฏิบัติตนพร้อมทั้งมีการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนให้แก่ผู้อื่น และจากทัศนคติที่ผู้ให้ข้อมูลหลักได้แสดงไว้ ผู้วิจัยแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

๓.๑.๑ การศึกษาพระไตรปิฎก

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ควรส่งเสริมการศึกษาเนื้อหาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกอย่างจริงจังและให้เข้าใจได้ง่ายจนสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นได้ ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวในองค์กรรวมว่า

“กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ในด้านการศึกษา ควรเป็นการมุ่งเน้นการศึกษาความรู้ในพระไตรปิฎกให้เกิดความรู้ที่ถ่องแท้ แทกฉาน คือ มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนั้น ๆ อย่างชัดเจน และถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา สามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง และได้รับผลดีจากการปฏิบัตินั้น จนกระทั่งสามารถเผยแผ่ให้แก่บุคคลอื่นได้”^๑ ดังนั้น การส่งเสริมการศึกษาหาความรู้ในพระไตรปิฎก “ต้องเริ่ม

^๑ สัมภาษณ์ นางศรีมา ยาแปง, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลทุ่งหัวช้าง, วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

จากการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรศึกษาเนื้อหาในพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง เพื่อให้ได้รับข้อมูลที่ถูกต้อง สามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้องดีงาม และสามารถเผยแผ่สั่งสอนให้แก่พุทธศาสนิกชนได้ อีกทั้งการมีความรู้ที่แตกฉานนี้ จะนำไปสู่จริยวัตรอันงดงามก่อให้เกิดความน่าเลื่อมใส และเกิดศรัทธา อันเป็นการจะช่วยจรรโลงให้พระพุทธศาสนายั่งยืนสืบต่อไปได้”^๒ อย่างไรก็ตาม “ในปัจจุบันประชาชนบางส่วนได้ให้ความสนใจที่จะศึกษาหลักธรรมต่าง ๆ แต่เป็นลักษณะที่ติดตามจากทีวี โทรศัพท์ หรือสื่อออนไลน์ ซึ่งทำให้เกิดปัญหาว่า บางสื่อแสดงเนื้อหาสาระที่ไม่ถูกต้อง หรือมีการแต่งเสริม เปลี่ยนความหมาย บิดเบือนหลักธรรมคำสอนที่ถูกต้องจากพระไตรปิฎก จึงเป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจที่ผิดนำไปสู่การปฏิบัติที่ผิดจนเกิดเป็นวัฒนธรรมที่ผิดสืบทอดกันไป ดังนั้น ควรส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปได้รับความรู้จากพระไตรปิฎกโดยตรง ไม่ผิดเพี้ยน และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตได้อย่างสมบูรณ์”^๓

สรุปได้ว่า ควรส่งเสริมการศึกษาความรู้ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง ชัดเจน แยกแยะ สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตและการเผยแผ่ให้แก่บุคคลอื่นรับทราบได้ อันเป็นแนวทางช่วยให้พระพุทธศาสนามั่นคงได้สืบไป

๓.๑.๒ การบรรจุเนื้อหาพระไตรปิฎกไว้ในหลักสูตรการเรียน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ควรบรรจุเนื้อหาพระไตรปิฎกไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอนทุกระดับชั้น ทั้งนี้เพื่อให้เด็กนักเรียนได้ศึกษาเนื้อหาที่ถูกต้องและเกิดความเข้าใจ เกิดปัญญาต่อการดำเนินชีวิต ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวในองค์รวมว่า

“ควรนำเนื้อหาในพระไตรปิฎกไปใส่ไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอนทุกระดับตั้งแต่ระดับประถมเป็นต้นไป เพราะการที่เด็กได้เรียนรู้เนื้อหาที่ถูกต้องตั้งแต่ต้น จะทำให้เด็กมีสติปัญญา เข้าใจในหลักธรรมคำสอนที่จะช่วยพัฒนาให้เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ มีคุณธรรมจริยธรรม เป็นคนดีของสังคม และพัฒนาประเทศชาติไปในทางที่เกิดคุณประโยชน์ได้”^๔ การบรรจุพระไตรปิฎกในหลักสูตรเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้พระไตรปิฎก “จะเป็นการสอนให้คนประพฤติดี มีคุณธรรม สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างปกติสุข เพราะหลักธรรมคำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สอนให้คนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้มีความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน ไม่เบียดเบียนกัน ช่วยขัดเกลาจิตใจมิให้ฝักใฝ่ไปในทางที่เสื่อม ซึ่งหากเริ่มต้นปรับทัศนคติตั้งแต่ตอนเป็นเด็กก็จะเกิดประสิทธิผลที่มาก ปัจจุบันได้

^๒ สัมภาษณ์ นายถวิล ถาน้อย, นักวิชาการพระพุทธศาสนา/ปลัดเทศบาลตำบลป่าซาง, วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^๓ สัมภาษณ์ นางจิรพรรณ เจนพนัสสัก, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลหาลาดุก, วันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^๔ สัมภาษณ์ นางศรีมาย ยาแปง, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลทุ่งหัวช้าง, วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

ปลูกฝังเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษา ให้ได้เข้าวัด ฟังธรรม เป็นเบื้องต้น ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมให้เด็กๆ ได้ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา ให้เกิดการซึมซับถึงแนวปฏิบัติที่ถูกต้อง”^๕

สรุปได้ว่า ควรบรรจุเนื้อหาในพระไตรปิฎกไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอนทุกระดับชั้น เพื่อให้เด็กได้รับเนื้อหาสาระที่ถูกต้องตรงตามพระไตรปิฎกและเป็นการพัฒนาสติปัญญา ชัดเกล้าให้เด็กได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

๓.๑.๓ ส่งเสริมการเรียนรู้แก่นักธรรมตรี โท เอก

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ควรส่งเสริมการเรียนรู้แก่นักธรรมตรี โท เอก เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รับความรู้ทางหลักธรรมที่ถูกต้อง และสามารถนำไปเผยแผ่ได้อย่างถูกต้อง ดังผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้กล่าวว่า

“กระบวนการในการเสริมสร้างความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาระบบแรกคือ การส่งเสริมการศึกษาอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งศึกษาหลักธรรมตามหลักสูตรของพระพุทธศาสนา คือ ธรรมะ ศึกษาต้องผ่านธรรมศึกษาระดับตรี โท เอก เหมือนกับนักธรรมตรี โท เอก คือการเรียนรู้หลักธรรมว่า หลักธรรมต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าได้สอนไว้มันอยู่ในหลักสูตรนี้ แม้แต่คณะสงฆ์ใครที่จะเป็นเจ้าอาวาส ต้องผ่านนักธรรมโทหรือนักธรรมเอกเพราะว่าหลักธรรมนี้สามารถจะนำไปเผยแผ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและถูกจุดไม่เบี่ยงเบนกับหลักการพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ คือหลักการในพระพุทธศาสนา มีอยู่ในหลักสูตร ตรี โท เอกทั้งนั้น เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าหน่วยงานหรือองค์กรใดสามารถสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรในหน่วยงานได้มาศึกษาก็จะสามารถช่วยพัฒนาบุคลากรให้เป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมได้ เพราะว่าสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติร่วมกับแม่กองธรรมได้จัดหลักสูตรนี้เพื่อพัฒนาความรู้อยู่แล้ว และมีการสอบทุกปี และจัดบุคลากรทางพระพุทธศาสนาจากนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยลงไปสอนในโรงเรียน ในวัดต่าง ๆ อยู่แล้ว เมื่อได้ผ่านกระบวนการสมัครเข้าเรียน หรือว่าสอบผ่านกระบวนการนี้แล้ว บุคลากรกลุ่มนี้ก็จะป็นขั้นตอนแรกที่จะเล็งเห็นถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนาว่ามีความสำคัญอย่างไร เมื่อได้เรียนรู้หลักธรรมต่าง ๆ แล้ว หลังจากนั้นขั้นตอนที่สอง ก็ต้องสำรวจความพึงพอใจในเรื่องของการปฏิบัติ สำนักงานพุทธศาสนาก็ต้องจัดหลักสูตรให้ในการปฏิบัติธรรม เช่น โครงการปฏิบัติธรรมจำนวน ๒ คีน ๓ คีน ๗ คีน แล้วแต่ผู้ปฏิบัติที่จะเข้า อาจจะต้องมีความร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์และหลักสูตรของสำนักปฏิบัติธรรมแต่ละแห่งก็อาจจะมีความหลากหลาย ดังนั้น อาจจะต้องเลือกเพราะต้องการที่จะให้บุคลากรเราไปในทิศทางไหนซึ่งสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดลำพูนมีเกือบ ๒๐ แห่ง ถือว่ามีจำนวนเยอะพอสมควร หลังจากที่ผ่านมากระบวนการปฏิบัติธรรมแล้วอาจจะต้องดำเนินการในขั้นตอนต่อไป”^๖

^๕ สัมภาษณ์ นางศรีมา ยาแปง, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลทุ่งหัวช้าง, วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^๖ สัมภาษณ์ นายประพันธ์ คำจ้อย, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำพูน, วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

สรุปได้ว่า ควรส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนได้เรียนนักรธรรมตรี โท เอก ทั้งนี้ การเรียนรู้หลักธรรมที่ถูกต้องจะสามารถนำไปเผยแพร่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและถูกจุดไม่เบี่ยงเบนกับหลักการพระพุทธศาสนา และสามารถช่วยพัฒนาบุคลากรให้เป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมได้

๓.๑.๔ ส่งเสริมการประกวดแข่งขันความรู้ในพระไตรปิฎก

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ควรส่งเสริมการประกวดแข่งขันความรู้ในพระไตรปิฎก เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เด็กเยาวชนและประชาชนเกิดความสนใจที่จะศึกษาความรู้ในพระไตรปิฎกเพิ่มมากขึ้น ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“ควรส่งเสริมให้มีการประกวดแข่งขันการตอบคำถามเกี่ยวกับเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎก ทั้งนี้ เพื่อสร้างกระแสกระตุ้นให้เด็กเยาวชนและประชาชนเกิดความสนใจที่จะเข้าร่วมแข่งขัน ซึ่งการจะเข้าร่วมแข่งขันได้นั้น ผู้แข่งต้องศึกษาเนื้อหาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เกิดการวิเคราะห์สังเคราะห์หลักธรรมคำสอนซึ่งจะเป็นการเพิ่มพูนปัญญา สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตและเผยแพร่สู่บุคคลอื่นต่อไปได้ อีกทั้งกิจกรรมการประกวดแข่งขันจะเกิดการประชาสัมพันธ์อย่างกว้างขวาง ขณะการแข่งขัน ผู้เข้าชมยังได้รับประโยชน์ของความรู้ เกิดการซึมซับความรู้เหล่านั้น และอาจเกิดความสนใจที่จะไปศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมได้”^๗ และ “การจัดกิจกรรมประกวดแข่งขันที่เกี่ยวข้องกับสาระในพระไตรปิฎก จะถูกเผยแพร่ในสื่อต่าง ๆ โดยผู้จัดงานไม่จำเป็นต้องเสียค่าใช้จ่ายในการประชาสัมพันธ์ เพราะกิจกรรมที่ดี สื่อมวลชนจะให้ความสนใจที่จะนำเสนอ และผลการนำเสนอจะช่วยให้ประชาชนเกิดความสนใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และเป็นอีกหนึ่งแนวทางที่จะช่วยจรรโลงให้พระพุทธศาสนายั่งยืนได้”^๘

สรุปได้ว่า ควรส่งเสริมการประกวดแข่งขันความรู้ในพระไตรปิฎก เพื่อให้เด็ก เยาวชน และประชาชนเกิดความสนใจที่จะเรียนรู้สาระที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และผลจากการเรียนรู้นี้จะทำให้เกิดปัญญา ได้หลักธรรมคำสอนที่จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตและเผยแพร่แก่ผู้อื่นได้ เป็นการช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนได้อีกแนวทางหนึ่ง

๓.๑.๕ ส่งเสริมการแจกจ่ายพระไตรปิฎก

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ควรจัดทำพระไตรปิฎกฉบับประชาชนเพื่อให้ประชาชนได้นำไปศึกษาที่บ้านได้โดยสะดวก ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“คัมภีร์ต่าง ๆ ของแต่ละศาสนา หากนำมาเปรียบเทียบถึงความสะดวกในการหยิบจับมาศึกษาแล้ว จะพบว่า ศาสนาคริสต์ที่ใช้คัมภีร์ไบเบิล หรือศาสนาอิสลามที่ใช้อัลกุรอาน แต่ละครอบครัว

^๗ สัมภาษณ์ นางศรีมา ยาแปง, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลทุ่งหัวช้าง, วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^๘ สัมภาษณ์ นางวาสนา สรณคมน์, หัวหน้าสำนักปลัดเทศบาลตำบลบ้านโฮ้ง, วันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

จะมีคัมภีร์ไว้เพื่อการศึกษาของแต่ละครัวเรือน สามารถศึกษาได้ในทุกเวลาที่ต้องการ แต่ในศาสนาพุทธนั้น พระไตรปิฎกถูกจัดเป็นคัมภีร์ชั้นสูงที่จะมีอยู่ในแต่ละวัดและจะถูกจัดเก็บใส่ตู้ไว้อย่างดี ประชาชนทั่วไปไม่อาจสามารถจะนำมาศึกษาได้ แม้ว่าปัจจุบันจะมีเว็บไซต์เพื่อการเผยแผ่พระไตรปิฎกที่หลากหลาย และมีห้องสมุดที่ให้บริการ แต่ก็มีใช้สิ่งที่ประชาชนจะเอาไปศึกษาที่บ้านได้โดยสะดวก จึงเป็นเหตุให้พุทธศาสนิกชนไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลเหล่านั้นได้ และไม่อาจจะเข้าใจเนื้อหาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก จึงไม่สามารถนำหลักธรรมคำสอนเหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ได้ ดังนั้น ควรส่งเสริมการอ่านพระไตรปิฎกด้วยการจัดทำพระไตรปิฎกฉบับที่เหมาะสมกับการศึกษาของประชาชนเพื่อแจกจ่ายให้แก่ประชาชนทุกครัวเรือน ให้ได้ศึกษา ได้อ่าน ได้เรียนรู้ สามารถหยิบจับขึ้นมาศึกษาได้ทันที จึงจะเกิดการเข้าใจหลักธรรมคำสอน นำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องและจะเป็นการเผยแผ่และจรรโลงให้พระพุทธศาสนาได้เจริญยั่งยืนและมั่นคงต่อไปได้”^๙

สรุปได้ว่า ต้องวิเคราะห์จุดอ่อนแล้วนำไปสู่การแก้ไขและศาสนาพุทธมีจุดอ่อนในเรื่องของการขาดแคลนพระไตรปิฎกที่จะให้ประชาชนได้ศึกษาหาความรู้ ดังนั้น จึงควรจัดทำพระไตรปิฎกฉบับที่เหมาะสมกับการศึกษาของประชาชน และแจกจ่ายให้แก่ประชาชนทุกครัวเรือนเพื่อความสะดวกในการหยิบจับมาศึกษาได้ และหลักธรรมคำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎกจะช่วยให้ประชาชนนำไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตในทางที่ดีได้

๓.๑.๖ ส่งเสริมการใช้ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ควรส่งเสริมการใช้ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาที่มีอยู่แล้ว ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อทางด้านพระพุทธศาสนา อาทิ กิจกรรมการศึกษาพระพุทธศาสนาในวันอาทิตย์ ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“ปัจจุบันจังหวัดลำพูน มีศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาทุกวันอาทิตย์ ทั้งจังหวัดมีจำนวน ๘๒ ศูนย์ เปิดสอนทั้งในวัดและใช้สถานที่ของโรงเรียน ขณะเดียวกัน ยังมีครูสอนศีลธรรมในโรงเรียนซึ่งกระจายอยู่ทั่วจังหวัดจำนวน ๒๐๐ กว่ารูปและเป็นที่น่าสังเกตว่าคนที่สนใจธรรมะจะสามารถซึมซับหรือนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติจะเป็นสตรี และจะเป็นผู้ที่มีความรู้ มีความเข้าใจและสนใจในเรื่องของพุทธศาสนา แม้ว่าสตรีจะมีความรู้เทียบเท่าบุรุษ แต่เวทีในการแสดงออกเพื่อต่อยอดค่อนข้างมีขีดจำกัด ทั้งนี้ เกิดจากความเชื่อ วัฒนธรรมกับประเพณีต่าง ๆ ที่ถูกฝังหยั่งลึกมานานตั้งแต่สมัยพุทธกาล อย่างเช่น พระพุทธเจ้ากว่าที่จะอนุญาตให้สตรีเข้ามาเป็นภิกษุณีก็ตีเพื่อยกระดับให้เท่าเทียมกับผู้ชายต้องใช้เวลาเป็นอย่างมาก เพราะพุทธศาสนาเป็นเรื่องของผู้ชายและท่ามกลางศาสนาฮินดูและพราหมณ์ เพราะฉะนั้น จากสมัยพุทธกาลจวบจนปัจจุบันก็ยังมีลักษณะนี้อยู่ แต่เท่าที่สังเกตในวงกว้างระดับประเทศจะเห็นว่ายังมีสตรีที่เป็นผู้นำในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเช่น แม่ชี แต่ใน

^๙ สัมภาษณ์ นางศรีมา ยาแปง, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลทุ่งหัวช้าง, วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

ระดับจังหวัดหรือภาคเหนือจะพบว่ามีส่วนน้อย ดังนั้น จะต้องเปิดใจกว้าง ๆ ยอมรับให้สตรีได้มีบทบาทในการแสดงออกถึงความรู้ทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะพระสงฆ์จะต้องเปิดกว้างและยอมรับถึงความสามารถนั้นของสตรี ซึ่งปัจจุบันได้มีการเปิดสอนการศึกษาระดับมัธยมศึกษาโท เอก ซึ่งคาดว่าจะเป็นที่สนใจของสตรีมากขึ้นในอนาคต”^{๑๐} และ“ควรส่งเสริมให้เยาวชนในชุมชนเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เป็นการส่งเสริมให้เยาวชนหันหน้ามาเข้าวัด ชัดเกลาลดใจ ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้กับการดำเนินชีวิต เป็นคนดีของสังคมและช่วยสืบทอดงานด้านพระพุทธศาสนาให้มั่นคงแข็งแรงต่อไปได้”^{๑๑}

สรุปได้ว่า ควรส่งเสริมการใช้ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาในการศึกษาความรู้ของศาสนาพุทธ ทั้งนี้ ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนามีอยู่เป็นจำนวนมาก และมีบุคลากรที่มีความพร้อมในการสอน ดังนั้น ควรส่งเสริมให้เด็กเยาวชนและประชาชนได้ใช้ประโยชน์สูงสุดจากศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนา เพื่อให้มีความรู้และสามารถน้อมนำหลักธรรมคำสอนไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ ขณะเดียวกันจะเป็นการช่วยให้พุทธศาสนามั่นคงอยู่ได้

๓.๑.๗ ส่งเสริมการยกย่องบุคลากรที่ผ่านการอบรมตามหลักสูตรของพระพุทธศาสนา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ควรจัดกิจกรรมการอบรมด้านพระพุทธศาสนาให้แก่ผู้นำองค์กร บุคลากรในหน่วยงานต่าง ๆ รวมถึงประชาชนทุกสาขาอาชีพ และผู้ที่ผ่านการอบรมแล้วควรได้รับการยกย่องในการเป็นผู้ที่มีความรู้โดยการมอบเกียรติบัตร หรือโล่รางวัลไว้เป็นหลักฐานและเป็นแรงจูงใจให้ยึดถือหลักปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาให้แน่นแฟ้นสืบไป ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“ในกิจกรรมการอบรมให้ความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา อย่างมีหลักเกณฑ์ และมีกระบวนการที่ชัดเจน หลังการอบรมแล้วควรมีการติดตาม มีการให้ความรู้เพิ่มเติมหรืออาจจะต้องให้กำลังใจยกย่องบุคลากรที่ผ่านกระบวนการขั้นตอนที่ ๑ และ ๒ ให้ได้รับการยอมรับอาจจะให้ถ้วยรางวัล โล่รางวัล เกียรติบัตร เพราะในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าทรงยกย่องผู้ที่มีความรู้ความสามารถในแต่ละด้านให้เป็นเอตทัคคะ ดังนั้น การยกย่องบุคลากรที่ผ่านการอบรมเป็นผู้มีความรู้ความสามารถจะนำไปสู่การเผยแผ่พระพุทธศาสนา และจัดอบรมอาจกระทำได้จากการจัดกลุ่มเล็กแล้วขยายเป็นกลุ่มใหญ่ทั่วจังหวัด เมื่อขยายไปทั่วจังหวัดแล้วทุกแห่งเป็นลักษณะของการเรียนรู้แล้วเข้ามาร่วมปฏิบัติธรรมอันนี้คือหลักการที่ถูกต้องที่พระพุทธศาสดา จึงอยากจะให้บุคลากรในองค์กรในหน่วยงานต่าง ๆ โดยเฉพาะผู้นำองค์กรได้เข้ามาศึกษาก่อนเพื่อจะเป็นแบบอย่างในการเอาไปถ่ายทอด

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ, รองเจ้าคณะอำเภอ/รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นางปาลิดา ธนาตย์ชโยดม, หัวหน้าฝ่ายอำนวยการเทศบาลตำบลบ้านธิ, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

หรือไปกระจายผลตามพุทธโอวาทตามทางสายกลางไม่ตึงเกินไปไม่หย่อนเกินไปและเอาหลักการที่ถูกต้องที่เป็นจริงที่เราสามารถเรียนรู้ได้มาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตไม่ใช่ว่าตึงไปก็อาจจะหลุดโลก หย่อนไปก็ไม่ได้เพราะพระพุทธศาสนาว่าตึงไปหย่อนไปก็จะถึงภาวะ ที่อาจจะเสื่อมได้ง่ายแต่ถ้าไปทางสายกลางจริง ๆ ก็มีความมั่นคงขึ้นและยืนยาวถึง ๕,๐๐๐ ปีตามที่พุทธทำนายไว้ ดังนั้นหน่วยงานจะต้องมาทำความเข้าใจกัน โดยการตั้งทีมงานสำหรับเรื่องของความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาหรือเรื่องการจัดการในทางพระพุทธศาสนาของจังหวัดนั้น จะต้องมีการตั้งขึ้นมาอาจจะไปรองเจ้าคณะจังหวัดตั้งทีมขึ้นมาแล้วก็เอาฆราวาสเข้าไปมีส่วนร่วมเอาพระไปพูดคุยกัน ที่จะวางเป็นขั้นตอนว่าจะทำอะไรในจังหวัดลำพูน มันก็จะง่ายขึ้น ซึ่งภาพรวมของจังหวัดลำพูน ยังมีทิศทางที่ดี คือเป็นเมืองโบราณและพระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงในดินแดนแถบนี้มานานแล้ว จึงเป็นจุดเด่นของการที่จะฟื้นฟูให้มีความเจริญยิ่งขึ้น และครูบาอาจารย์ยังเป็นผู้ที่เป็นแบบอย่างหลายรุ่นหลายองค์ เช่น ครูบาศรีวิชัย ครูบาขาวปี ครูบาชัยยะวงศา เป็นต้น ที่เป็นหลักในการเคารพบูชาและเดินตามรอยของครูบา และลักษณะเช่นนี้ ความมั่นคงของลำพูนก็จะไม่ถูกดูดซับจากสิ่งอื่นมากนัก แต่อาจจะมีบางส่วนเท่านั้นที่จะหลุดไปอาจจะตึงเกินไปอาจจะหย่อนเกินไปหรือยังไม่เดินสายกลาง ดังนั้น จึงต้องจัดกระบวนการให้เดินทางสายกลางตามรูปแบบตามที่บรรพบุรุษได้สร้างมา ขณะเดียวกัน คณะสงฆ์มีความรักความสามัคคีอุบาสกอุบาสิกาทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงจึงคิดว่าพระพุทธศาสนาในจังหวัดลำพูน จะยังคงเข้มแข็ง^{๑๒}

สรุปได้ว่า ควรส่งเสริมการยกย่องบุคลากรที่ผ่านการอบรมตามหลักสูตรของพระพุทธศาสนา เพราะจะเป็นการสร้างแรงจูงใจให้คนประพฤติปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ และได้ความรู้ในทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำไปใช้ในกิจการงานและการดำเนินชีวิต

๓.๑.๘ ส่งเสริมการศึกษาจากระดับปัจเจก ไปสู่กลุ่มใหญ่ทั่วจังหวัด

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้แสวงหาความรู้ด้านหลักธรรมคำสอนเพื่อประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติงาน แต่ในส่วนของการปฏิบัติธรรมยังคงมีน้อย ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“การแสวงหาความรู้ด้านศาสนาของสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในมุมมองคิดว่าการแสวงหาความรู้ในระดับที่มาก เพราะปัจจุบัน มีสตรีบางคนเป็นอาจารย์สอนพระสงฆ์ในโรงเรียนปริยัติต่าง ๆ และมีบางคนได้เรียนภาษาบาลี ซึ่งกระบวนการเสริมสร้างพระพุทธศาสนานั้น ควรเริ่มจากตัวเองก่อน ตัวเองต้องศึกษาธรรมะด้วยตนเองศึกษาหาความรู้ในทางพระพุทธศาสนาให้หลุด

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ คำจ้อย, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำพูน, วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

แจ้ง”^{๑๓} ซึ่งผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้กล่าวเสริมว่า “หลักปฏิบัติของตัวบุคคลในทุกวัน จะมีการทำบุญใส่บาตรแม่เมตตาและรักษาศีล ๕ ในพรรษาก็จะมีการอธิษฐานว่าจะพยายามที่จะรักษาศีล ๘ ที่รักษาศีลก็เพื่อให้เป็นกำลังให้สามารถทำงานได้ เพราะว่าหลักที่พระพุทธเจ้าสอน สอนให้มนุษย์รู้จักละชั่ว ทำดี ทำจิตให้บริสุทธิ์ การทำจิตให้บริสุทธิ์ไม่ใช่ว่าพูดแล้วก็ทำได้ การฝึกจิตต้องทำจากภavana ดังนั้นโอกาสที่จะฝึกภavanaจึงมีน้อย กระบวนการรักษาศีลจึงเป็นตัวรองรับให้มีกำลัง และเกิดความเข้มแข็ง การตั้งมั่นอยู่กับเรื่องของการที่จะขัดเกลาจิตใจให้บริสุทธิ์ ตามหลักพระพุทธศาสนา คือการไม่ยึดมั่นถือมั่น มองทุกอย่างเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา แต่การท่องจำทุกวันมันจะไม่เข้าจิต ขณะเดียวกัน การเจอสถานการณ์ปัจจุบันแต่ละเรื่องที่ได้พบเจอจะนำหลักธรรมเหล่านี้มาใช้ แต่การจะเอามาใช้ได้จริงต่อเมื่อต้องฝึกฝน ฝึกว่าเมื่อจะนำสิ่งเหล่านี้มาทำให้เกิดเป็นปัญญาได้อย่างไร ซึ่งปัญญาจะเกิดได้จากการปฏิบัติ เพราะฉะนั้น จากการที่เอาแต่ท่องจำแต่ไม่ใช่ปัญญาในการวิเคราะห์ให้ไตร่ตรอง ก็จะไม่เกิดผลอันใด เพราะปัญญาจะเกิดขึ้นได้จากการได้คิดวิเคราะห์ถึงสิ่งต่าง ๆ นั้น จึงเป็นปัญญาและปัญญาที่จะมาใช้ในการใช้ชีวิตทุกวันแต่ด้วยสภาพของหน้าที่การทำงานทุกวัน จึงไม่สามารถภavanaได้ เพราะอยู่ในสถานที่ทำงาน ไม่ใช่บ้าน ไม่ได้อยู่วัด ดังนั้น ปัญหาอุปสรรคคือ การอยู่กับสถานการณ์ที่จะเกิดการกระทบกันตลอด”^{๑๔}

สรุปได้ว่า ควรส่งเสริมการศึกษาจากระดับปัจเจก ไปสู่กลุ่มใหญ่ทั่วจังหวัด เพราะการศึกษาในระดับตัวบุคคลเป็นการวางรากฐานที่แข็งแรงให้กับพระพุทธศาสนา เพราะหากบุคคลมีความรู้ที่ถูกต้อง นำไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้องจะนำไปสู่การเผยแผ่ในวงกว้างต่อไปได้

จากผลการสัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญเกี่ยวกับกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ในด้านการศึกษา ผู้วิจัยสรุปเป็นประเด็นได้ว่าควรดำเนินการดังนี้

- ๑) มุ่งเน้นให้การศึกษากับพระภิกษุสามเณร ได้ศึกษาความรู้ในพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง
- ๒) บรรจุนี้อาพาพระไตรปิฎกไว้ในบทเรียนในทุกระดับชั้น เริ่มตั้งแต่ระดับประถมเป็นต้นไป
- ๓) ให้เด็กนักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมได้เรียนนันทธรรมตรี โท เอก ให้มากขึ้น
- ๔) มุ่งเน้นให้ผู้ทำหน้าที่สอนธรรมะต้องสอนเนื้อหาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง และให้เข้าใจได้ง่าย
- ๕) ส่งเสริมให้มีการประกวดแข่งขันเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎก เพราะเมื่อมีการประกวดแข่งขัน จะมีผู้ที่สนใจเข้าร่วมและจะนำไปสู่การค้นคว้าหาความรู้ และมีการประชาสัมพันธ์ให้เกิดการตื่นตัวในกิจกรรมดังกล่าวอย่างกว้างขวาง นำไปสู่การรับรู้รับทราบของประชาชน

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตานุยุต, ดร., ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นางนิชาดา สุริยะเจริญ, ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

๖) ควรจัดทำพระไตรปิฎกสำหรับการแจกจ่ายให้แก่ประชาชนได้ศึกษาหาความรู้ให้ประชาชนเข้าถึงพระไตรปิฎกได้โดยสะดวก สามารถหยิบจับขึ้นมาศึกษาได้ทันที เมื่อได้อ่านได้เรียนรู้จะเกิดความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนและสามารถปฏิบัติได้ถูกต้อง

๗) ส่งเสริมการใช้ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนา เพื่อการฝึกสมณธรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน ให้เกิดปัญญาและใช้ปัญญาวิเคราะห์เหตุและผลต่าง ๆ จนเกิดความรู้ที่ถ่องแท้ สามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิตประจำวันและการปฏิบัติในกิจการงาน และสามารถเผยแผ่ให้แก่บุคคลอื่นได้

๘) ส่งเสริมให้เยาวชนในชุมชนเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์

๙) ส่งเสริมให้มีการยกย่องบุคลากรที่ผ่านกระบวนการขั้นตอนการอบรมตามหลักสูตรของพระพุทธศาสนา ให้ได้รับการยอมรับ อาจจะทำให้ถ้วยรางวัล โล่รางวัลเกียรติบัตร เพื่อเป็นการให้กำลังใจในการช่วยสืบทอดจรรโลงพระพุทธศาสนา

๑๐) ควรส่งเสริมการศึกษาในระดับปัจเจก และขยายไปในรูปแบบของกลุ่มเล็ก แล้วขยายเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ทั่วจังหวัด ขณะเดียวกัน ต้องดำเนินการกิจกรรมด้วยทางสายกลาง คือไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป และเอาหลักการที่ถูกต้องที่เป็นจริง เมื่อได้ต้นแบบของความรู้ที่ปรากฏในตัวบุคคลแล้ว ให้นำความรู้นั้นไปถ่ายทอดหรือไปกระจายผลเผยแผ่ต่อไป

๓.๒ กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ด้านการปฏิบัติ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ ถึงกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ด้านการปฏิบัติ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรประพฤติปฏิบัติตามหลักศีล ๕ เป็นเบื้องต้น เพราะศีล ๕ เป็นหลักพื้นฐานที่จะใช้ในการดำเนินชีวิต ก่อนที่จะขยับไปถึงหลักธรรมในด้านอื่น ๆ และจากทัศนะที่ผู้ให้ข้อมูลหลักที่ได้แสดงไว้ ผู้วิจัยแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

๓.๒.๑ การปฏิบัติของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ด้านการปฏิบัติ ในสองแนวทาง คือ การปฏิบัติส่วนตัวกับการปฏิบัติเพื่อส่วนรวม ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“กรณีที่นักศึกษาธรรมะจะมีวิธีอย่างไรช่วยให้ศึกษาด้านหลักธรรมธรรมะคือธรรมาธิ บางอย่างเป็นธรรมอยู่ในตัวของมันยกตัวอย่างการดูแลครอบครัวความซื่อสัตย์ต่อกัน และปฏิบัติตาม

หลักของศีล ๕”^{๑๕} และจากการที่พระพุทธเจ้าได้ฝากพระพุทธศาสนาไว้กับพุทธบริษัท ๔ ซึ่งประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา นับจากนั้น “อุบาสิกาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาลและสมัยปัจจุบัน ต่างมีบทบาทในการช่วยเหลือวัดวาอารามโดยเฉพาะเรื่องของการทำบุญทำทาน การถือศีลภาวนาซึ่งผู้ชายในครอบครัวได้มอบหมายภาระหน้าที่ในด้านนี้ให้แก่สตรีเป็นผู้ปฏิบัติ ทั้งนี้เมื่อสตรีมีพื้นฐานด้านการทำบุญทำทานแล้ว จึงนำไปสู่การเชื่อมโยงกับวัดวาอาราม กับศาสนาและกับพระสงฆ์ จึงไม่ใช่เรื่องยากที่สตรีจะเป็นผู้ที่มามีบทบาทด้านพระพุทธศาสนา และบางอย่างได้มองว่าจะสามารถทำได้ดีกว่าผู้ชายด้วยซ้ำ เพราะว่าเป็นเรื่องที่ถนัดอยู่แล้วแต่ถ้าหากว่าผู้นำที่เป็นสตรีได้มาบริหารจัดการก็จะทำให้งานด้านพระพุทธศาสนาเป็นไปโดยสะดวกยิ่งขึ้น เพราะจะสามารถจะเข้าถึงกับทุกสถานะภาพทั้งหญิงและชาย และผู้นำสตรียังเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านการบริหาร มีความอ่อนน้อมถ่อมตน จึงเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดการยอมรับในสังคม”^{๑๖}

สำหรับบทบาทในการเสริมสร้างความมั่นคงในแนวทางการปฏิบัติของสตรีกล่าวคือ “บทบาทในการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของชาวพุทธก็คือการที่ต้องเป็นชาวพุทธที่ดี มีการศึกษาหาความรู้ รู้วิธีปฏิบัติตัว สำหรับผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแน่นอนว่าจะต้องมีการนำหลักธรรมคำสอนไปใช้ในการดำเนินชีวิต และการบริหารงาน ด้วยว่าสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีภาระหน้าที่ในการบริหารงาน การให้บริการแก่ประชาชน การปฏิบัติตามหน้าที่ของตัวเองให้ได้ดีนั้น ต้องน้อมนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์มาประยุกต์ใช้อยู่แล้ว ขณะเดียวกันเมื่อได้ประพฤติปฏิบัติตนจนดีแล้ว ย่อมนำไปสู่การเผยแผ่แก่ผู้ได้บังคับบัญชา สู้ครอบครัวและสู้ประชาชนด้วยเช่นกัน ขณะเดียวกัน ปัจจุบันสตรีจะเข้าใจธรรมะได้ง่ายและมีการเข้าวัดทำบุญบ่อย และในประเทศยังมีแม่ชีที่มีความรู้ความสามารถมาเป็นแบบอย่างที่ดีเพื่อให้สตรีทั้งหลายได้เข้าถึงแนวปฏิบัติที่ถูกต้องได้ง่ายขึ้น”^{๑๗} อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของอุปสรรคในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับสตรี กล่าวคือ “จากที่จังหวัดลำพูนมีประวัติศาสตร์อันยาวนานเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในบทบาทของสตรีสามารถที่จะรู้และนำหลักธรรมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตประจำวันได้เท่ากับบุรุษ แต่ในบางโอกาสเท่านั้นที่สตรีอาจจะขาดบางอย่าง เช่นเรื่องของการเข้าไปใกล้ชิดกับพระสงฆ์ซึ่งคนส่วนใหญ่จะมองว่า พระสงฆ์กับสตรี มีควรที่จะให้การสนิทสนมกันเกินไป ขณะเดียวกันสตรีที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับกิริยามารยาทที่พึงปฏิบัติต่อพระสงฆ์อาจจะแสดงออกมาในทางที่ไม่ควรและจะถูกสังคมตำหนิตายได้ อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยได้เปิดโอกาสให้สตรีในการศึกษาหาความรู้และการปฏิบัติธรรมตามหลักของพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว โอกาสในสังคมยังมีเกิดความเท่าเทียมกัน

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระเทพรัตนนายก, เจ้าคณะจังหวัดลำพูน, วันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ, รองเจ้าคณะอำเภอ/รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตานุยุต, ดร., ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

กับบุรุษ ดังนั้น สตรีไม่น้อยที่จะได้รับสิ่งที่จะทำให้ชีวิตของตนดีขึ้นคือสามารถที่จะทำตามหลักธรรมไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินชีวิต เพราะว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจริง ๆ แล้วมันอยู่ที่การทำ ความเข้าใจเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด ถ้าใจนิ่งก็จะปฏิบัติได้ผล”^{๑๘}

ในลักษณะเดียวกัน ผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างได้แสดงทัศนะของการ เสริมสร้างความมั่นคงของพระพุทธศาสนาด้านการปฏิบัติตามบทบาทภาระหน้าที่ของตนเอง ดังที่ผู้ให้ ข้อมูลสำคัญได้กล่าวไว้ว่า “ขณะอยู่ที่ทำงานได้ใช้หลักธรรมสำหรับการบริหารงาน ขณะอยู่ในบ้าน สตรีจะอยู่ในบทบาทของการเป็นแม่ การเป็นลูก ดังนั้น ก็จะต้องใช้หลักธรรมเกี่ยวกับการครองเรือน มาใช้ หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าท่านสอนจึงเป็นหลักที่สามารถใช้ได้ทั้งกับการทำงานและการครอง เรือน แต่ด้วยอายุพระพุทธศาสนาล่วงเลยมา ๒๕๐๐ กว่าปีแล้ว หากมองปัญหาว่าจากนี้ต่อไปถ้า พระพุทธศาสนาเสื่อมแล้วพุทธศาสนิกชนจะอย่างไร ซึ่งในฐานะที่สตรีเป็นผู้นำในองค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นแห่งนี้ ในแง่หนึ่งมองว่า ตนเองไม่ต้องออกไปดูคนอื่น ไม่ต้องไปโทษว่า หน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาทำไมไม่ทำ หรือต้องลุกขึ้นมาทำอะไรบ้าง และไม่ต้องไปชี้วัดว่าวัดทำไม ไม่ทำ แต่ควรจะขึ้นมาที่ตนเองว่าตนเองควรทำอย่างไร และคิดว่าสิ่งที่ตนเองควรทำอันดับที่แรก คือ ให้อิทธิพลในตนเองว่า ตนเองมีความเป็นปกติชนขนาดไหน ซึ่งความเป็นปกติชน คือ การที่ บุคคลนั้นสามารถน้อมนำหลักของศีล ๕ มาปฏิบัติ และทุกปัจจุบันในหน่วยงานต่าง ๆ เองก็ต้องการ ให้บุคลากรในองค์กรได้เข้าใจในหลักของศีล ๕ เพราะหลักของศีล ๕ จะช่วยรักษาความเป็นมนุษย์ และเมื่อนุรักษ์รักษาศีล ๕ ได้ ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมหรือแม้แต่ในชีวิตของตนเองก็จะเบาบาง ลงได้ ซึ่งในแนวปฏิบัติของตนเองในปัจจุบัน ได้ทำกิจกรรมในกลุ่มตัวอย่าง คือสถาบันผ้าทอหริญชัย โดยในทุกเช้าวันจันทร์ทุกคนจะต้องวิลาสศีล ๕ ว่าทุกคนจะจดเว้นศีล ๕ เพราะเช้าวันจันทร์เป็นวัน เริ่มต้นทำงานของทุกสัปดาห์ ศีล ๕ เป็นข้อศีลปกติของความเป็นมนุษย์ ถ้าใครเว้นปฏิบัติในหลัก ศีล ๕ จะขาดจากความเป็นมนุษย์ ซึ่งหากใครที่ขาดจากความเป็นมนุษย์แล้ว ก็ไม่สามารถที่จะเป็น บุคคลที่สร้างความน่าเชื่อถือของตนเองให้เกิดแก่ผู้อื่นได้ และในสังคมจะเกิดคำถามมากมายถึงความ ซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความสำนึกในการให้บริการประชาชน ความสำนึกที่อยากที่จะทุ่มเทให้กับ งานหรือมีสำนึกต่อความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณพ่อแม่ ครูบาอาจารย์ ว่าจะมีในตัวบุคคลนั้นหรือไม่ จากที่กล่าวมาคือ ถ้ามุขขาดศีล ๕ ด้าน ยกตัวอย่างหากขาดศีลในข้อ ๑ ซึ่งหากมองเป็นเรื่อง ธรรมดา คือการตีฆ้องตายเพราะทุกคนไม่รู้สีกว่านั่นคือชีวิต ทุกคนรู้สีกว่ายุ่งจะทำร้าย จะมากัดและ เป็นโรค ดังนั้น จึงไม่ยอมให้ยุ่งมาเบียดเบียนตนเองก่อน ตนเองจึงไปเบียดเบียนผู้โดยการฆ่ายุ่งนั้น เสียก่อน มุขก็จะไม่สำนึก ไม่ละเว้น และนำไปสู่การละเว้นศีลในข้ออื่นๆ สำหรับในด้านของการ ปกครองผู้ใต้บังคับบัญชา ควรใช้หลักที่พระพุทธเจ้าสอนคือหลักพรหมวิหาร ๔ ถ้าไม่มีพรหมวิหารก็

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ คำจ้อย, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำพูน, วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

จะไปควบคุมใครไม่ได้ และจะดูแลคนในครอบครัวได้อย่างไร เพราะทุกคนในที่ทำงานก็ถือเป็นคนในครอบครัวด้วยเช่นกัน แต่หากผู้บังคับบัญชาไม่รู้สึกรู้ว่าจะต้องมีความเมตตาต่อเขาเลย หวังแต่เอาผลงานอย่างเดียว และลูกน้องต้องทำให้ ก็จะเป็นการเบียดเบียนขึ้น เบียดเบียนด้วยกายกรรม วจีกรรม เพราะฉะนั้นจึงขาดเมตตา และกรุณาจะไม่เกิด เพราะการขาดเมตตาก็จะกรุณาเขาไม่ได้และมุทิตาก็จะไม่ออก การที่อยากช่วยอยากสอนอะไรก็จะไปช่วยไปสอนอะไรไม่ได้และตนเองจะวางอุเบกขาไม่ลง เพราะตนเองอยากจะทำอะไรนั้น หากขาดการประยุกต์ใช้พรหมวิหาร ๔ กับการบริหารงาน องค์กรนั้นก็อาจจะเกิดปัญหาขึ้นมากมายได้ สำหรับบทบาทภายในครอบครัวของตนเอง ผู้นำสตรีที่สวมบทบาทของการเป็นมารดา เป็นภรรยา และเป็นบุตร พระพุทธเจ้าท่านสอนในเรื่องทศ ๖ ว่าในแต่ละบทบาทต้องทำอะไร จะต้องวางตัวอย่างไร และสิ่งเหล่านี้เชื่อว่าพุทธศาสนิกชน ถ้าทุกคนได้เข้าใจถือว่าเป็นผู้ที่โชคดี และสิ่งสำคัญในพระพุทธศาสนา คือ การสอนให้มนุษย์ได้ใช้ปัญญา แล้วนำปัญญามาใช้กับตัวเองหรือจะใช้กับคนใกล้ชิด ดังนั้น ผู้นำสตรีควรแสวงการศึกษาพระธรรมวินัยตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแม้ว่าสตรีจะไม่มีโอกาสบวชเป็นพระภิกษุ แต่สตรีก็ยังมีโอกาสที่จะศึกษา ปัจจุบันสตรีเข้ามาศึกษาด้านธรรมะเยอะอาจจะเป็นเพราะว่าบุรุษที่สนใจธรรมะจริง ๆ ก็เข้าไปบวชเป็นพระภิกษุหมดแล้ว อย่างไรก็ตาม จากการที่สตรีมีความอ่อนไหวมากกว่าบุรุษและเชื่อว่าสตรีรู้ทุกข์มากกว่าเห็นทุกข์มากกว่า เพราะเห็นทุกข์มากกว่าหันหาที่พึ่งก็เลยไปเห็นตามวัดต่าง ๆ มีแต่สตรีมาปฏิบัติธรรม เพราะฉะนั้น ในฐานะสตรีที่มีโอกาสได้เรียนพระธรรมวินัย ควรนำความรู้ต่าง ๆ นั้น ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ นำความรู้ไปใช้กับการประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดี และเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงของพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไป”^{๑๙}

ซึ่งความคิดเห็นดังกล่าวข้างต้น ได้สอดคล้องกับแนวปฏิบัติเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ดังที่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้กล่าวว่า “ในฐานะที่ตัวเองเป็นผู้บังคับบัญชาจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีต้องใช้ธรรมะมาช่วยในการบริหารงานทำจิตใจให้เข้มแข็งเป็นแบบอย่างของผู้บังคับบัญชาที่ดี ซึ่งสตรีจะมีบทบาททั้งในด้านของแม่บทบาทของความเป็นลูกบทบาทของความเป็นภรรยา ดังนั้น ทุกคนจะต้องทำบทบาทของตัวเองให้ดีที่สุด โดยเริ่มจากตัวเองเริ่มจากครอบครัวแล้วค่อยขยายเข้าไปสู่สังคมและประเทศชาติต่อไป”^{๒๐} และผู้ให้ข้อมูลสำคัญท่านอื่นได้กล่าวเพิ่มเติมว่า “ผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีรูปแบบการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนา ด้วยการรักษาศีล ๕ ปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างในครอบครัวและในชุมชน”^{๒๑} และผู้อำนวยการ

^{๑๙} สัมภาษณ์ นางนิชาดา สุริยะเจริญ, ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นางสุพัตรา จันทศิริ, รองปลัดเทศบาลตำบลป่าซาง, วันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นางปาลิดา ธนาตย์ชโยดม, หัวหน้าฝ่ายอำนวยการเทศบาลตำบลบ้านธิ, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

สำนักงานพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงแนวทางการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาด้านการปฏิบัติว่า “สตรีใดที่นำหลักธรรมไปปฏิบัติก็จะยากต่อการเกิดความแตกแยกภายในครอบครัว บุตรหลานก็จะไปได้ดี และจากครอบครัวก็จะเป็นบรรทัดฐาน ถ้าหากว่าสตรีที่ทำงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับการปลูกฝังได้ดำเนินชีวิตโดยใช้หลักธรรม สตรีนั้นก็จะนำหลักธรรมนั้นไปใช้ในการปฏิบัติงานของตนเองด้วยในองค์กรในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะในเรื่องของความสุขจิตในเรื่องของความโปร่งใส เป็นแบบอย่างและจะชักชวนให้บุคลากรอื่นหรือเพื่อน ๆ นำวิถีชีวิตในเรื่องของการปฏิบัติดีและอาจจะเป็นแรงผลักดันของการเป็นแม่แบบหรือเป็นส่วนหนึ่งที่ชักชวนให้คนเข้าวัดหรือเข้าปฏิบัติธรรมต่าง ๆ หรือว่าทำกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกจุดถูกต้องได้ประโยชน์ และไม่เบี่ยงเบนทางหลักธรรมของพระพุทธศาสนาซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันตลอดตั้งแต่ครอบครัวและการจัดการในหน่วยงานต่าง ๆ โดยเฉพาะท้องถิ่นเป็นจุดสำคัญเพราะต้องทำงานร่วมกับชุมชนจึงเป็นบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งและอีกอย่างหนึ่งบุคลากรของท้องถิ่นที่เป็นสตรีก็จะมีเยอะกว่าบุรุษ จึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะผลักดันได้ง่าย สตรีที่เป็นผู้นำในท้องถิ่นก็จะเป็นส่วนหนึ่งในการที่จะผลักดันองค์กรให้ไปในทิศทางที่ถูกต้องได้”^{๒๒} ซึ่งสอดคล้องกับการใช้ปิยวาจาเพื่อการปฏิบัติงาน กล่าวคือ “การปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่จัดได้ว่าเห็นผลที่เด่นชัดคือ การใช้ปิยวาจา คือใช้วาจาที่ดีในการสื่อสาร เพราะการสื่อสารถือเป็นหัวใจสำคัญในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น ดังนั้น ไม่จำเป็นที่ตนเองจะต้องใช้คำพูดที่รุนแรง เพราะมันจะสร้างปัญหาให้เกิดขึ้น ไม่ได้ก่อให้เกิดสิ่งที่ดีตามมาแต่อย่างใด ผู้นำสตรีควรพูดให้ทุกฝ่ายเกิดความปรองดองถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกัน”^{๒๓} ขณะเดียวกัน นายถวิล ถำน้อย ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติด้านพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีว่า “ผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนา และเข้าร่วมงานกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ”^{๒๔} อย่างไรก็ตาม “ผู้นำสตรีควรใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิต ควรมีการฝึกปฏิบัติสมาธิเพื่อให้เกิดปัญญา เกิดการวิเคราะห์ในเหตุและผลที่ถูกต้องจนสามารถนำไปสู่การปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้อง”^{๒๕}

สรุปได้ว่า ผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีแนวปฏิบัติสองแนวทาง คือ แนวปฏิบัติส่วนตัว ด้วยการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ประยุกต์ใช้หลักธรรมคำสอนเพื่อการครองเรือน แนวปฏิบัติที่สองเป็นแนวปฏิบัติส่วนรวม (สาธารณะ) คือได้ประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อการปฏิบัติงานและมีส่วนร่วม

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ คำจ้อย, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำพูน, วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางศรีมาย ยาแปง, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลทุ่งหัวช้าง, วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายถวิล ถำน้อย, นักวิชาการพระพุทธศาสนา/ปลัดเทศบาลตำบลป่าซาง, วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตานุยุต, ดร., ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

ในการกำหนดนโยบายเพื่องานด้านพระพุทธศาสนา ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา พร้อมกับชักชวนผู้ใต้บังคับบัญชาให้เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

๓.๒.๒ การปฏิบัติของพระสงฆ์

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า พระภิกษุสงฆ์จัดว่าเป็นศาสนทายาทที่สำคัญต่อการเผยแผ่งานด้านพระพุทธศาสนา ดังนั้น พระสงฆ์จึงควรประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ถูกต้องตามหลักพระวินัยและควรเป็นผู้ที่มีความรู้แตกฉานในทางพระพุทธศาสนา สามารถสั่งสอนประชาชนในทางที่ถูกต้องได้ ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ด้านการปฏิบัติ สำหรับพระภิกษุสามเณรต้องมุ่งเน้นการศึกษาพระธรรมวินัยให้ถ่องแท้ และต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างของพระภิกษุที่มีจริยาวัตรตรงตาม สรรวม ให้ผู้พบเห็นเกิดความเลื่อมใสศรัทธา เพราะในสภาพปัจจุบันนี้ มักจะมีข่าวของพระภิกษุที่ประพฤติปฏิบัติตนไม่เหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นการบิดเบือนหลักธรรมคำสอนที่ผิดเพี้ยนไปจากพระไตรปิฎก หรือการประกอบพิธีกรรมอวดอุตริเพื่อสร้างความเชื่อศรัทธาในทางที่ไม่ถูกต้องตามหลักของพุทธศาสนา ก่อให้เกิดความเคลือบแคลงใจแก่ศรัทธาประชาชน เป็นการบั่นทอนพระพุทธศาสนาไปในทางที่เสื่อม แม้ว่าพฤติกรรมของพระภิกษุสงฆ์จะอยู่เหนือการควบคุมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่ในทางปฏิบัติแล้ว การเชื่อมประสานเพื่อการขับเคลื่อนงานด้านพระพุทธศาสนาหรือประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับวัดในชุมชน มีอาจปฏิเสธการมีส่วนร่วมหรือแยกออกจากกันได้ ดังนั้น กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ด้านการปฏิบัติ จึงควรเป็นการกำหนดนโยบายที่จะมีส่วนช่วยเหลือหรือเอื้อต่อการส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียน โดยเฉพาะการศึกษาพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ถือพร้อมด้วยวัตรปฏิบัติที่ตรงตามและสามารถสอนให้แก่ประชาชนได้ปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องต่อไปได้ เฉกเช่นนี้จึงจะช่วยให้พระพุทธศาสนามั่นคงได้”^{๒๖} อย่างไรก็ตาม “การปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์ไม่เพียงแต่เป็นด้านของพระวินัยเท่านั้น พระภิกษุสงฆ์แสวงหาความรู้ด้านการปฏิบัติธรรมด้วย เพื่อที่จะฝึกตนให้บรรลุนิพพาน และสั่งสอนให้ผู้เลื่อมใสศรัทธาได้ประพฤติปฏิบัติตามได้ เป็นการฝึกสมาธิให้ถึงพร้อมด้วยปัญญา และจะเป็นการช่วยให้พระพุทธศาสนาได้รับการสืบทอดต่อไป”^{๒๗}

^{๒๖} สัมภาษณ์ นางกรรณา จันทรเสนา, ประธานสภาเทศบาลตำบลหนองล่อง, วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายถวิล ถาน้อย, นักวิชาการพระพุทธศาสนา/ปลัดเทศบาลตำบลป่าซาง, วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

สรุปได้ว่า การปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์นั้น ควรเป็นการศึกษาเนื้อหาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เพื่อให้สามารถประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม ไม่ผิดเพี้ยนจะพระธรรมวินัยที่กำหนดไว้ ขณะเดียวกัน ผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรผลักดันให้มโนนโยบายที่จะเป็นการช่วยสนับสนุนได้พระภิกษุสงฆ์ได้เล่าเรียน หาความรู้ในพระไตรปิฎกได้อย่างแตกฉานมากขึ้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญถึงกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ด้านการปฏิบัติ ผู้วิจัยได้สรุปแนวปฏิบัติในส่วนบทบาทของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสรุปในบทบาทของพระภิกษุสงฆ์ ในส่วนของผู้นำสตรีนั้น สรุปได้ใน ๒ ประเด็น คือ การปฏิบัติโดยส่วนตัว กับ การปฏิบัติโดยส่วนรวมหรือสาธารณะ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑) แนวปฏิบัติส่วนตัว

- ศึกษาพระธรรมคำสอนนำไปประยุกต์ใช้กับการครองเรือน อาทิ หลักทศ ๖ หลักศีล ๕
- ชักชวนสมาชิกในครอบครัวเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา
- สวดมนต์ ไหว้พระ นั่งสมาธิ เป็นกิจวัตรในทุกวัน
- เข้าวัดทำบุญ ถวายทาน ฟังเทศน์ ฟังธรรม
- ถวายปัจจัยบำรุงศาสนสถาน ถวายทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร

๒) แนวปฏิบัติส่วนรวม (สาธารณะ)

- ประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อการปฏิบัติงาน ได้แก่ หลักพรหมวิหาร ๔ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา มาใช้ประกอบในการปกครอง และในด้านการสื่อสาร ผู้นำสตรีควรฝึกการใช้ปิยวาจาเพื่อการสื่อสาร เพราะการสื่อสารเป็นสิ่งที่สำคัญ การสื่อสารที่ดีจะทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจ การสื่อสารที่ผิดพลาด ใช้อารมณ์ การกล่าวในทางร้ายจะไม่ก่อให้เกิดประโยชน์กับผู้ใด อย่างไรก็ตาม ทุกอย่างต้องปัญญาของตนเองเพื่อวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้อง

- ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี มีศีลธรรม เป็นแบบอย่างที่ดี
- เป็นผู้นำกิจกรรมการสวดมนต์ ไหว้พระ ปฏิบัติธรรม
- มีส่วนร่วมในการผลักดันการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาในระดับ

ตำบล อำเภอ และจังหวัด

- ชักชวนผู้ใต้บังคับบัญชาให้เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

- ศึกษาพระธรรมวินัยให้เข้าใจเพื่อการปฏิบัติตนที่ถูกต้องในการติดต่อประสานงานกับพระภิกษุสามเณร เพื่อมิให้เกิดข้อผิดพลาดที่เสื่อมเสียอันจะถูกสังคมตำหนิติเตียนได้

สำหรับการปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรด้านการปฏิบัตินั้น

- ๑) พระภิกษุสามเณรต้องมุ่งเน้นการศึกษาพระธรรมวินัยให้ถ่องแท้ และต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างของพระภิกษุที่มีจริยาวัตรตรงงาม สรรวม ให้ผู้พบเห็นเกิดความเลื่อมใสศรัทธา
- ๒) พระภิกษุสามเณรต้องมีการปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักพระไตรปิฎก

๓.๓ กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ด้านการเผยแผ่

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ ถึงกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ด้านการเผยแผ่ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนใหญ่มีการนำความรู้ไปเผยแผ่ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่ตนเองได้รับผิดชอบ แต่ด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมาจากอดีต เป็นสิ่งกีดกั้นในการแสดงความรู้ความสามารถของสตรี และเวทีที่เปิดกว้างให้ผู้นำสตรีได้เผยแผ่ความรู้ทางพระพุทธศาสนานี้มีน้อย และจากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้สรุปเป็นประเด็นในแต่ละข้อดังนี้

๓.๓.๑ การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนที่ถูกต้อง

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ต้องเผยแผ่ในสิ่งที่ถูกต้องตรงตามพระไตรปิฎก ผู้ที่ทำหน้าที่เผยแผ่จึงต้องเป็นผู้ที่มีความรู้แตกฉานและคุณสมบัติของนักเผยแผ่ที่ดี ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“งานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจัดว่าเป็นด้านที่สำคัญยิ่ง ทั้งนี้ พระพุทธศาสนามีอาจยั่งยืนได้หากขาดผู้ที่สืบทอดและขาดผู้ที่ทำหน้าที่อุปถัมภ์ค้ำชูบำรุงพระพุทธศาสนา ในการสืบทอดนั้น ต้องใช้รากฐานจากความเลื่อมใสศรัทธาและเข้าใจถึงคุณประโยชน์สูงสุดที่จะได้ตนเองได้รับ ดังนั้น ผู้ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้อย่างถูกต้อง มีความเข้าใจ สามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องได้ ซึ่งการที่จะมีความรู้ที่ถูกต้องนั้น ผู้เผยแผ่ต้องได้รับการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการศึกษาพระไตรปิฎกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องไม่บิดเบือนหรือผิดเพี้ยนไปจากพระไตรปิฎก ขณะเดียวกันต้องฝึกฝนตนเองให้เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเพื่อการเผยแผ่ เมื่อเผยแผ่ไปแล้วต้องมีผลสัมฤทธิ์เกิดขึ้นในทางที่ดี”^{๒๘}

สรุปได้ว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่จะเป็นการช่วยให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนนั้น ต้องมีการพัฒนาบุคลากรเพื่อทำหน้าที่ในการเผยแผ่ เพื่อให้ได้บุคลากรที่มีความรู้

^{๒๘} สัมภาษณ์ พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ, รองเจ้าคณะอำเภอ/รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ความสามารถ เข้าใจในหลักธรรมคำสอน หลักพระวินัยที่ปรากฏในพระไตรปิฎกได้อย่างถ่องแท้ จนกระทั่งนำไปประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นผู้ที่มีจริยาวัตรตรงงาม นำเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้พบเห็น และการเผยแผ่ต้องสามารถจูงใจให้บุคคลอื่นได้คล้อยตามและเชื่อในสิ่งที่เผยแผ่นั้น ๆ

๓.๓.๒ รูปแบบการเผยแผ่

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ควรมีรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่หลากหลายวิธีการ ทั้งการจัดทำในรูปแบบของ CD หนังสือ การจัดกิจกรรม ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“ควรมีการประชาสัมพันธ์การเผยแผ่งานพระพุทธศาสนาโดยการจัดทำ CD ธรรมะแจก จัดให้มีการเทศนาธรรมผ่านทางวิทยุชุมชน จัดพิมพ์หนังสือธรรมะแจก และการเข้าร่วมกิจกรรมการแสดงปาฐกถาธรรมทั้งในสถานที่ราชการ สถานศึกษา และหน่วยงานต่าง ๆ ส่วนการจัดโครงการธรรมะสัญจรไปตามชุมชน ต่าง ๆ”^{๒๙} ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญท่านอื่นที่ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า “จัดทำหนังสือธรรมะ หนังสือสวดมนต์ แจกตามวัดหรือในโรงเรียน”^{๓๐} ซึ่งสอดคล้องกับวิถีทางที่ควรปฏิบัติกล่าวคือ “ควรจัดโครงการ ธรรมะสัญจร เป็นการเทศนาธรรมะแก่ประชาชนในชุมชนและท้องถิ่น โดยหมุนเวียนไปแต่ละวัด แต่ละหมู่บ้าน เพื่อเป็นเครื่องเตือนสติและการใช้หลักธรรมในการดำเนินชีวิตแก่ประชาชน”^{๓๑} และกิจกรรมต่าง ๆ ต้องใช้งบประมาณในการขับเคลื่อน ดังนั้น “ควรมีการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อย่างเพียงพอและทั่วถึง”^{๓๒} และควรใช้ประโยชน์ของศาสนสถานเดิมที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการเผยแผ่ กล่าวคือ “ควรจัดกิจกรรมธำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น เชื่อมโยงกับพิธีกรรมทางศาสนา โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมเหล่านั้น หมุนเวียนตามฤดูกาล”^{๓๓} ขณะเดียวกัน ควรเล็งเห็นการปลูกจิตสำนึกของเด็กและเยาวชนโดยดึงเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม “การจัดรายการวิทยุ นอกจากมีการสนทนาธรรมะซึ่งเป็นหลักพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาแล้ว ควรมีการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น คติ ความเชื่อ ค่านิยม ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเชิญผู้สูงอายุที่มีความรู้มาเป็นวิทยากรพิเศษ มีการถาม – ตอบปัญหา

^{๒๙} สัมภาษณ์ นางสาวรุ่ง มะโนกิจ, นายกเทศมนตรีตำบลประตูป่า, วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางปาลิดา ธนาตย์ชโยดม, หัวหน้าฝ่ายอำนวยการเทศบาลตำบลบ้านธิ, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นางสาวพัชรา จันทศิริ, รองปลัดเทศบาลตำบลป่าซาง, วันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นางสาวสุทธีณี สุริยกุล ณ อยุธยา, รองนายกเทศมนตรีเมืองลำพูน, วันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นางกรรณา จันทระเสนา, ประธานสภาเทศบาลตำบลหนองล่อง, วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

โดยพิธีกรดำเนินรายการหรือดีเจควรเป็นเด็กนักเรียน เยาวชน ดำเนินรายการในลักษณะของการสนทนาซึ่งจะช่วยให้รายการวิทยุ มีความน่าสนใจยิ่งขึ้น”^{๓๔} ซึ่ง “จากรูปแบบการเผยแพร่ที่ผ่านมาและจะยังคงส่งเสริมและปรับปรุงพัฒนาให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน คือ ส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งฝึกปฏิบัติ สมาธิ วิปัสสนา ฟังธรรมะ ชัดเจนจิตใจและชี้แนะหลักธรรมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของคนในชุมชนซึ่งประกอบด้วย นักเรียน เยาวชน และประชาชน รวมถึงจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมและปฏิบัติธรรม โดยจัดกิจกรรมทำวัตรสวดมนต์ รักษาศีล และฝึกสมาธิแก่เยาวชนและประชาชนในชุมชน”^{๓๕}

สรุปได้ว่า การเผยแพร่งานด้านพระพุทธศาสนานั้น ควรมีรูปแบบการเผยแพร่ที่เป็นรูปธรรม เช่น การเผยแพร่ในรูปแบบของการจัดทำ CD หนังสือ หรือกิจกรรม รวมถึงการจัดในรายการวิทยุ หรือการเผยแพร่ทางโทรทัศน์ ทางสื่อออนไลน์ เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้โดยง่าย

๓.๓.๓ ระบุกลุ่มเป้าหมาย

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ควรระบุกลุ่มเป้าหมายเพื่อการเผยแพร่ที่ชัดเจน อาทิ ในกลุ่มเด็กควรใช้วิธีการเผยแพร่แบบใดที่จะเหมาะสมเพื่อให้เด็กเข้าใจได้ง่ายและนำไปประพฤติปฏิบัติได้ ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“การเผยแพร่เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ตรงตามวัตถุประสงค์นั้น ต้องมีการระบุกลุ่มเป้าหมายเพื่อใช้รูปแบบการเผยแพร่ที่เหมาะสมกับทุกวัย อาทิ การเผยแพร่ในเด็กและเยาวชน ควรเป็นรูปแบบที่เข้าใจได้ง่าย เป็นรูปภาพการ์ตูนซึ่งหากเป็นภาพเคลื่อนไหวก็จะสร้างความสนใจให้แก่เด็กได้ ขณะเดียวกันการเผยแพร่ของวัยรุ่นอาจเป็นการจัดกิจกรรมภาคสนาม ออกนอกพื้นที่ การเข้าค่ายพักแรมที่เกี่ยวกับงานด้านพระพุทธศาสนา และในวัยของผู้ใหญ่ ควรเป็นรูปแบบของหนังสือ หรือ CD โทรทัศน์ หรือสื่อออนไลน์ แม้แต่ในผู้ที่มีความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ ก็สามารถแยกเป็นกลุ่มเป้าหมายและเผยแพร่ด้านหลักธรรมคำสอนที่จะช่วยสร้างแรงบันดาลใจเพื่อการมีชีวิตที่สมบูรณ์เฉกเช่นคนปกติได้ การจัดรูปแบบการเผยแพร่ที่เหมาะสมจะช่วยให้ผู้ที่ศึกษาเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น และจะเป็นการช่วยงานสืบทอดของพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนต่อไปได้”^{๓๖}

สรุปได้ว่า การระบุเป้าหมายที่ชัดเจนในกลุ่มที่จะเผยแพร่งานด้านพระพุทธศาสนา จะช่วยให้เกิดผลสัมฤทธิ์มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เพราะสามารถป้อนสาระที่สอดคล้องกับกลุ่มต่าง ๆ ที่เหมาะสม

^{๓๔} สัมภาษณ์ นางวาสนา สรณคมน์, หัวหน้าสำนักปลัดเทศบาลตำบลบ้านไธสง, วันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นางจิรพรรณ เจนพนัสสัก, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลทาลาดูก, วันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นางศรีมา ยะแปง, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลทุ่งหัวช้าง, วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

เพื่อให้เกิดการซึมซับที่ชัดเจนและนำไปใช้ประโยชน์ได้ เมื่อบุคคลใดเข้าใจอย่างถ่องแท้ก็จะนำไปสู่การเผยแผ่ให้แก่ผู้อื่นต่อไปได้

๓.๓.๔ การเผยแผ่ของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมาก เพราะเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายต่าง ๆ และต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสมต่อสังคมชาวพุทธ ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“ปัจจุบันสตรีสามารถนำความรู้ในหลักธรรมไปสอนผู้อื่น ยกตัวอย่าง รายการระเบียบบุญที่มีสตรีเป็นผู้เผยแผ่หลักศาสนา สำหรับในจังหวัดลำพูน สตรีที่เก่งก็มี แต่ส่วนมากจะเป็นสตรีที่สูงอายุมาทำวัตรเช้าเย็น ส่วนสตรีที่อยู่ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะเป็นกองหนุนในการขับเคลื่อนกิจกรรมใหญ่ ๆ ของทางจังหวัด เช่น เวลาประชุมจะช่วยเหลือวัด เป็นผู้ขับเคลื่อนและนำเยาวชนไปอบรมที่วัด ช่วยเหลือสังคมโดยใช้ธรรมะอบรม เป็นผู้ผลักดันให้เกิดการรักษาวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงาม ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ได้อิงอาศัยหลักในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว”^{๓๗} อย่างไรก็ตาม ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของสตรีในปัจจุบัน “ยังถือว่าเกิดขึ้นน้อย ยกตัวอย่างถ้าพูดถึงเรื่องของการโฆษณาประชาสัมพันธ์มีสตรีส่วนน้อยที่จะเข้ามาประชาสัมพันธ์ในทางพุทธศาสนาซึ่งเท่าที่เห็นในภาพใหญ่ขึ้นในระดับประเทศจะเห็นได้เยอะ เช่นมีแม่ชีและภิกษุณีแต่ในส่วนของจังหวัดค่อนข้างจะมีน้อย เพราะว่าขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งวัฒนธรรมที่ได้ยึดถือกันมาจึงทำให้ เรื่องการเผยแผ่ในระดับของผู้นำสตรีเกิดขึ้นได้น้อยมาก ส่วนใหญ่การเผยแผ่มักจะเป็นผู้ตามคือไปพร้อมกับพระสงฆ์ไปร่วมจัดกิจกรรมแต่ถ้าหากว่าจะให้มีการจัดแบบเป็นกิจจะลักษณะมักจะมองว่าเป็นภาระบุคคลอื่นซึ่งโดยวัฒนธรรมประเพณีหรือสิ่งที่ยึดถือต่อกันมาว่า สตรีไม่ควรจะไปเป็นผู้นำ ทั้งที่ความจริงแล้วมองว่าไม่ใช่สิ่งที่ถูก การเผยแผ่ในระดับที่เห็นกันอยู่คือการเผยแผ่ภายในวัด แต่ในระดับใหญ่ ๆ ในภาพรวมจะถูกกีดกันด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อว่าเป็นเรื่องพิธีกรรมจะต้องเป็นเรื่องของผู้ชาย ขณะที่ผู้ชายบอกว่าเรื่องพิธีกรรมจะต้องเป็นของม้านายก แม้ว่าม้านายกจะเป็นผู้ที่บทบาทในการเผยแผ่ ดังนั้นจึงต้องการให้เปลี่ยนมุมมองทางด้านนี้ให้มองด้านความรู้ความสามารถซึ่งมีอยู่ในตัวของสตรีซึ่งปัจจุบันสตรีมีความเจริญก้าวหน้าจากสมัยก่อนที่คิดว่าทุกอย่างผู้ชายต้องเป็นผู้นำในปัจจุบันจะเห็นว่าบางหมู่บ้าน บางตำบล บางอำเภอจะมีสตรีเป็นผู้นำและปัจจุบันบทบาทของสตรีค่อนข้างจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ อาจจะด้วยลักษณะของความหลากหลายในตัวผู้หญิงจึงมีความกล้าโดยเฉพาะในเรื่องของพระพุทธศาสนาที่สตรีมีพื้นฐานเป็นทุนอยู่แล้ว การรักษาศีลเจริญภาวนาปัจจุบัน จะเห็นแต่สตรีที่เข้าวัดทำบุญเป็นส่วนใหญ่ เมื่อผู้นำสตรีมีโอกาสบริหารงานในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็เป็นการดีเป็นแนวทางในการได้แสดงศักยภาพของสตรีให้เกิดแก่สังคม ให้สังคมได้ยอมรับในตัวสตรีมาก

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระเทพรัตนนายก, เจ้าคณะจังหวัดลำพูน, วันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

ยิ่งขึ้น แต่ขณะเดียวกัน จะทำอะไรให้ช่วยความคิดเดิม ๆ ของสตรีให้เพิ่มความกล้าหาญมากขึ้น ดังนั้น การขอให้คนในชุมชนนั้น ๆ ไม่ว่าทั้งชายและหญิงให้เปิดใจให้กว้างในการที่จะยอมรับสตรีเข้าสู่ในการทำพิธีกรรมทางพุทธศาสนา อย่าได้รอแต่ให้เพศชายเป็นผู้นำอย่างเดียว หากบอกว่าผู้ที่ไม่กล้าจะขึ้นมาเป็นผู้นำในการนำพิธีกรรมอาจจะเป็นผู้ที่ขาดความรู้แต่จริง ๆ แล้วคนเหล่านั้นเป็นผู้ที่มีความรู้แต่อาจจะยังไม่ลึกซึ้งยังขาดความลุ่มลึก ดังนั้น การที่จะยกระดับความรู้ให้สูงขึ้นจนเกิดความเชื่อมั่นในตัวเอง ตนเองจะต้องได้รับการศึกษาในเชิงลึกพอสมควรว่าปัจจุบันในระดับชนบทค่อนข้างจะหาได้ยากเนื่องจากมีเรื่องของกรอบความคิดวัฒนธรรมประเพณีตลอดถึงเวทีที่จะได้แสดงออกอาจจะไม่เป็นที่ยอมรับมาก แต่หากสังคมปัจจุบันมีการเปิดโอกาสเวทีให้สตรีและแสดงความรู้ความสามารถทางพุทธศาสนากระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาควรใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการขับเคลื่อนที่เห็นเป็นรูปธรรม แต่ค่อนข้างจะด้อยประสิทธิภาพ คือต้องยอมรับว่าปัจจุบันบุคลากรที่จะเข้ามาทำงานด้านพระพุทธศาสนามันน้อยลงคือขาดแคลนบุคลากร”^{๓๘}

บทบาทของการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนที่ผ่านในรูปบทบาทของสตรี กล่าวคือ “สตรีมีบทบาทมากในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ เช่น ในบทบาทของครอบครัวเป็นอันดับแรกในการปฏิบัติอย่างน้อยที่สุดคือการปลูกฝังบุตรหลานตัวเองหรือคนใกล้ชิดหรือชักจูงให้เข้าสู่การนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ เป็นผู้มีอิทธิพลมากกว่าบุรุษด้วยซ้ำ ถ้าครอบครัวไหนที่สตรีมีความมุ่งมั่นในเรื่องของการปฏิบัติในหลักธรรมที่ถูกต้องก็จะดึงบุคคลในครอบครัวไปด้วย แต่หากครอบครัวไหนที่สตรีไม่มีบทบาทในเรื่องของการนำหลักธรรมมาใช้อาจจะใช้ชีวิตที่ยังไม่ถูกต้องจนอาจทำให้ครอบครัวนั้นเกิดภาวะเสี่ยงในปัญหาชีวิตเป็นต้น”^{๓๙} สำหรับแนวปฏิบัติด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามทัศนะของผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า “ปัจจุบันได้รณรงค์ให้ผู้ได้บังคับบัญชาได้ทำบุญตักบาตร มีจิตอาสาทำความสะอาดพื้นที่สาธารณะ และมีโครงการพัฒนาคุณภาพจิตควบคู่กับการพัฒนากายซึ่งบอกว่าผู้นำเป็นอย่างไร คิดอย่างไร ทำอย่างไร ผู้ได้บังคับบัญชาก็จะคิดและทำแบบนั้น และเป็นผู้ทำให้ความสนใจด้านพระพุทธศาสนา ผู้ได้บังคับบัญชาหลายคนก็สนใจที่จะเรียนรู้ว่าวิถีของคนที่ขึ้นมาเป็นปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดนั้น ขึ้นมาได้เพราะอะไร หลายคนอยากรู้ว่าคนนี้ทำอะไรมา แต่เมื่อค้นหาจะพบว่า มีการปฏิบัติธรรมเมื่อตนเองเป็นผู้ปฏิบัติธรรม การวินิจฉัยงานก็จะดี ความเชื่อมั่นก็จะเกิดและคิดว่าน่าจะเป็นคนดี เพราะความเชื่อมั่นในภาพลักษณ์ เพราะฉะนั้น ผู้ได้บังคับบัญชาในองค์กรจะเชื่อมั่น แต่หากผู้บังคับบัญชาท่านใดมีแต่ความสลับซับซ้อน ก็จะเกิดคำถามเรื่องของความไม่ซื่อสัตย์ คือผลของการกระทำนั้นมา

^{๓๘} สัมภาษณ์ พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ, รองเจ้าคณะอำเภอ/รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ คำจ้อย, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำพูน, วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

จากเหตุ ตอนนี้เราทำเหตุสร้างเหตุว่าใช้ชีวิตด้วยหลัก คือการทำเหตุให้ดีผลมันก็จะออกมาดีมันอาจจะไม่ดีวันนี้แต่มันจะดีแน่ในอนาคต ดังนั้น เมื่อความเชื่อมั่นเกิด ไม่ว่าจะทำงานหนักแค่ไหนก็จะมีกำลังใจที่จะต่อสู้ เพื่อทำในสิ่งที่คิดว่าดีที่สุดต่อหน้าที่ของตนเอง”^{๔๐}

สรุปได้ว่า ผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีบทบาทด้านการเผยแผ่คือ การปฏิบัติที่เริ่มจากตนเองก่อนเพื่อให้ตนเองเป็นแบบอย่างที่ดีในฐานอุบาสิกาผู้รกรงพระพุทธศาสนา จากนั้นจึงชักชวนบุคคลใกล้ชิดให้ปฏิบัติตาม

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ ผู้วิจัยสรุปได้ว่า กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ด้านการเผยแผ่ควรมีกระบวนการดังนี้

๑) การเผยแผ่หลักธรรมคำสอนที่ถูกต้องตามเนื้อหาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ทั้งนี้ ผู้ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ถูกต้อง มีความเข้าใจ สามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องได้ ซึ่งการที่จะมีความรู้ที่ถูกต้องนั้น ผู้เผยแผ่ต้องศึกษาจากพระไตรปิฎกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ไม่บิดเบือนหรือผิดเพี้ยนไปจากพระไตรปิฎก

๒) รูปแบบการเผยแผ่ ควรมีการปรับปรุง คือ ควรมีเครื่องมือที่หลากหลายมาใช้ประกอบการเผยแผ่ อาทิ การจัดทำเอกสาร ใบปลิว แผ่นพับ หนังสือธรรมะ บทเรียน สื่อระบบอินเตอร์เน็ตออนไลน์ การกระจายเสียงผ่านสถานีวิทยุ การจัดการประกวดอ่านพระไตรปิฎก การแข่งขันตอบคำถาม ฯลฯ เพื่อการเข้าถึงประชาชนทุกกลุ่ม

๓) ระบุกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน คือ การเผยแผ่เพื่อการเข้าถึงนั้น จะมีประสิทธิภาพและได้ประสิทธิผลต้องวิเคราะห์ถึงกลุ่มเป้าหมายที่จะทำการเผยแผ่ เช่น การเผยแผ่กับเด็กและเยาวชน ควรใช้รูปแบบที่ดึงดูดความสนใจ อาจเป็นรูปแบบของรูปภาพ การ์ตูน หรือแอปพลิเคชันที่让孩子们ได้เล่นสนุกพร้อมการสอดแทรกเนื้อหาของพระพุทธศาสนาได้

๔) การเผยแผ่ของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการเผยแผ่ผ่านวัตรปฏิบัติ ส่วนตนก่อนเป็นอันดับแรก เพื่อตนเองเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติดีเยี่ยมเป็นตัวอย่างแก่ผู้พบเห็น และสามารถสร้างความเชื่อมั่น ศรัทธาให้เกิดขึ้นได้ ทั้งนี้ ผู้นำสตรีต้องใช้จุดเด่นด้านความอ่อนน้อม นุ่มนวล การเจรจาที่ไพเราะ และความสามารถในการติดต่อประสานงานให้เกิดประโยชน์ จากนั้นขยายการเผยแผ่ไปยังผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน และขยายเข้าสู่ชุมชน อย่างไรก็ตาม งานการเผยแผ่จะไม่อาจสำเร็จลงได้ หากไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชน ดังนั้น ควรอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนในการ เผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

^{๔๐} สัมภาษณ์ นางนิชาดา สุริยะเจริญ, ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

๓.๔ กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ด้านปกป้องพระพุทธศาสนา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ถึงกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ด้านปกป้องพระพุทธศาสนา ต่างให้ทัศนะที่สอดคล้องกันว่า การปกป้องพระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัท ๔ และพุทธบริษัท ๔ ที่จะปกป้องพระพุทธศาสนาได้ต้องเป็นผู้มีความรู้ รู้ในหลักธรรม รู้หลักพระวินัย รู้พระสูตร เพื่อยกเป็นกรณีศึกษาได้ ทั้งนี้ ผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะต้องศึกษาหาความรู้ให้แตกฉาน และต้องทุ่มเทแรงกาย แรงใจ และแรงทรัพย์ ที่จะทำหน้าที่ในการปกป้องพระพุทธศาสนา และผู้วิจัยได้สรุปเป็นประเด็นในแต่ละข้อดังนี้

๓.๔.๑ ส่งเสริมการศึกษาพระไตรปิฎก

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า การปกป้องพระพุทธศาสนาควรเริ่มจากการส่งเสริมให้พุทธบริษัท ๔ มีความรู้ที่ถูกต้องตรงตามเนื้อหาสาระที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เพื่อให้มีปัญญาได้พิจารณาสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นภัยคุกคามต่อพระพุทธศาสนาจะสามารถตั้งรับและช่วยกันขจัดปัญหานั้นได้ ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวไว้ว่า

“การปกป้องพระพุทธศาสนาเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัท ๔ ดังนั้น ชาวพุทธจะต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ มีการปฏิบัติธรรมและปฏิบัติตามหลักของศีล ๕ ในอดีตพระพุทธเจ้าและฝากพระศาสนาไว้กับพุทธบริษัท ๔ ในการรุกรานของศาสนาอื่น การบิดเบือนข้อเท็จจริง การใช้เทคโนโลยีในทางที่ผิด พุทธศาสนิกชนจะต้องช่วยกันป้องกัน ดังนั้น คนที่จะป้องกันภัยให้กับพระพุทธศาสนาได้ จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ปัจจุบันพุทธบริษัท ๔ ไม่ค่อยมีความรู้จึงไม่เกิดความเชื่อมั่นที่จะช่วยแก้ต่าง แก้อาชวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้”^{๔๑} สำหรับแนวทางในการป้องกันภัยในพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรดำเนินการตามแนวทาง “ในการสร้างเครือข่ายเพื่อการปกป้องพระพุทธศาสนา คือจะต้องมีสติ และสตรีที่เป็นผู้นำจะต้องเป็นผู้มีจิตอาสาขับเคลื่อนงานด้วยศรัทธา และมีวิสัยทัศน์ที่จะทุ่มเทมอบกายถวายชีวิตให้กับพระพุทธศาสนา ซึ่งกระบวนการที่จะเริ่มต้นอยู่ที่วิสัยทัศน์ของตัวผู้นำเอง และอยู่ที่บาร์มีด้วย เพราะคนที่จะต้องทำคือผู้ที่ต้องเสียสละซึ่งปัจจุบันหายากคนที่ต้องเสียสละจะต้องเสียสละทั้งกำลังกายกำลังใจเสียสละทรัพย์และความพร้อมในด้านต่าง ๆ ในพระพุทธศาสนาไม่มีกฎข้อไหนที่พระพุทธเจ้าห้ามผู้หญิงทำแต่ทำโดยเป็นธรรมชาติต้องรู้จักกฎระเบียบวินัย”^{๔๒} และพุทธศาสนาจะต้องสร้างบุคลากรให้แข็งแรง แม้ว่าพระภิกษุสงฆ์จะน้อยลงในปัจจุบัน ดังนั้นจะต้องทำอย่างไรให้บุคลากรสายของพระสงฆ์ให้มีมากขึ้น แต่หากไม่สามารถที่จะทำ

^{๔๑} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตานุยุต, ดร., ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๔๒} สัมภาษณ์ พระเทพรัตนนายก, เจ้าคณะจังหวัดลำพูน, วันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

ให้พระสงฆ์มีมากขึ้นจากเดิมได้ ฉะนั้น สิ่งที่จะต้องทำ คือทำอะไรให้พระสงฆ์เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ คือทำอะไรให้ท่านพระสงฆ์เหล่านั้นอยู่อย่างสปปายะอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีพร้อมบริบูรณ์ เพราะว่าวัดที่พร้อมพร้อมบริบูรณ์จะสามารถดึงดูดให้พระสงฆ์ไปอยู่ได้ ปัจจุบันมองเห็นว่าวัดที่ไม่พร้อมด้วยสปปายะ พระสงฆ์จะอยู่น้อย ต่างกับวัดที่มีความพร้อมจะมีพระสงฆ์อยู่มาก ซึ่งการที่มีพระสงฆ์จำวัดน้อยจะนำไปสู่ปัญหาของการดูแลวัด ขาดผู้ที่จะทำความสะอาดวัดในอาณาบริเวณของวัด วัดจึงต้องจ้างให้คนภายนอกต้องเข้ามาช่วยและต้องมีค่าใช้จ่ายส่วนนี้เกิดขึ้น ในวัดที่ไม่มีความพร้อมด้านทุนทรัพย์ก็จะเกิดปัญหาคืน ดังนั้น จะต้องทำให้วัดมีความเข้มแข็งเมื่อบุคลากรตรงนี้อ่อนก็ต้องหาวิธีบริหารจัดการเข้ามา เพราะถ้าบุคลากรทางพุทธศาสนามีความเข้มแข็งด้วยความรู้ด้วยวิชาถือพร้อมด้วยจะระณะ คือความประพฤติปฏิบัติมีศีลมีธรรมปฏิบัติตามหลักพระวินัยอย่างครบถ้วนแค่นี้ก็เพียงพอต่อการบริหารจัดการวัดแล้ว ในด้านการส่งเสริม พุทธศาสนิกชนควรส่งเสริมด้านทุนทรัพย์ให้แก่พระสงฆ์เพื่อใช้จ่ายในการเล่าเรียนด้วย”^{๔๓}

ในด้านของการจัดการศึกษา ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า “จัดโครงการสอนวิชาศีลธรรมในโรงเรียน ตั้งแต่ระดับประถมถึงระดับอุดมศึกษา ในทุกโรงเรียนโดยประสานงานกับสำนักงานพระพุทธศาสนาและสำนักงานวัฒนธรรมประจำจังหวัด เพื่อเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้แก่เยาวชนนักเรียนนักศึกษา สามารถนำหลักธรรมไปปรับใช้กับชีวิตประจำวันได้ และยังเป็นการให้องค์ความรู้สร้างความตระหนักแก่พุทธศาสนิกชนในการปกป้องพระพุทธศาสนาและสืบต่อพระพุทธศาสนาต่อไป”^{๔๔} ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางจากนักวิชาการ ที่ได้กล่าวถึงองค์ความรู้ที่ควรถ่ายทอดสู่ปวงชนว่า “ควรมีการอบรมให้ความรู้ในวิชาพระพุทธศาสนาแก่เด็กและเยาวชนเพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่ต้องครอบคลุมทั้งเชิงกว้างและเชิงลึก เพื่อนำไปถ่ายทอดแก่บุตรหลาน เยาวชนและประชาชนในท้องถิ่นให้สามารถนำธรรมะไปประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุขต่อไป”^{๔๕} และในลักษณะของการถ่ายทอดบทเรียนในการปกป้องพระพุทธศาสนา สามารถกระทำได้คือ “ควรให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ วิทยาทานแขนงต่าง ๆ เพื่อให้เด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษา ผู้ปกครอง ผู้สูงอายุ และประชาชนทั่วไป สามารถเข้ามาศึกษาเล่าเรียนกันได้ เหมือนในอดีต เพื่อให้

^{๔๓} สัมภาษณ์ พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ, รองเจ้าคณะอำเภอ/รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นางจิรพรรณ เจนพนัสสัก, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลทาบลาดุก, วันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๔๕} สัมภาษณ์ ดร.ปกรณ์ มหากันธา, นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา, วันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

วัดเกิดความเข้มแข็ง และพุทธศาสนิกชนไม่ห่างไกลจากวัดมากเกินไป ก็จะเป็นการปกป้องพระพุทธศาสนาได้อีกแนวทาง^{๔๖}

สรุปได้ว่า การส่งเสริมการศึกษาหาความรู้จากพระไตรปิฎกเพื่อให้เกิดปัญญาที่ใช้เพื่อการปกป้องพระพุทธศาสนา ขณะเดียวกัน จะเป็นการปลูกจิตสำนึกด้านศีลธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนที่จะเติบโตเป็นรากฐานสำคัญในการพุทธบริษัท ๔ เพื่อช่วยปกป้องพระพุทธศาสนาให้มั่นคงได้

๓.๔.๒ สร้างศาสนทายาทต้นแบบ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ควรส่งเสริมกิจกรรมการบวชเรียนเพื่อสร้างศาสนทายาทต้นแบบในการสืบทอดงานพระพุทธศาสนา ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“ด้วยเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่อิงกับเทคโนโลยี ทำให้เด็กรุ่นใหม่เติบโตขึ้นจะไม่มี การบวชเรียนดังเช่นสมัยก่อนจึงทำให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรที่จะเป็นศาสนทายาทลดน้อยถอยลงไป ปัจจุบันพระสงฆ์ที่ตั้งใจบวชเรียนเพื่อการสืบทอดงานด้านพระพุทธศาสนาที่มีจริยาวัตรงดงามมี น้อยลง จึงเป็นปัญหาต่อไปในอนาคตว่า ศาสนทายาทที่จะสืบทอดงานพระพุทธศาสนาจะเลือน หายไปในที่สุด ดังนั้น ควรส่งเสริมกิจกรรมการบวชเรียนและสร้างศาสนทายาทต้นแบบ เพื่อการ ขับเคลื่อนงานด้านพุทธศาสนา และเป็นกระบอกเสียงในการสื่อสารสิ่งที่ถูกต้องให้กับประชาชนได้รับ ทราบ จะเป็นการช่วยปกป้องพระพุทธศาสนาในอีกแนวทางหนึ่ง”^{๔๗}

สรุปได้ว่า การสร้างศาสนทายาทต้นแบบเพื่อการขับเคลื่อนงานด้านพระพุทธศาสนาจะ เป็นอีกหนึ่งแนวทางที่จะช่วยปกป้องพระพุทธศาสนาให้มั่นคงได้

๓.๔.๓ ส่งเสริมวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปใน แนวทางเดียวกันว่า ควรส่งเสริมให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรมีวัตรปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักพระวินัย เพราะวัตรปฏิบัติที่ไม่เหมาะสมจะเป็นจุดอ่อนให้ประชาชนเสื่อมศรัทธา ขาดความเลื่อมใส ดังผู้ให้ ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“ภิกษุภายในเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ภายนอกไม่ค่อยจะสำคัญมาก พระพุทธศาสนาในลำพูนมี ความมั่นคงมีการยึดโยงมาโดยตลอด แม้ว่าภิกษุภายนอกจะมาเปี่ยงเบนให้ชาวพุทธในลำพูนฉันทะไป ใน บางครั้ง แต่ว่าภิกษุภายในซึ่งจากกระบวนการที่ผ่านมาหรือว่าการขับเคลื่อนงานพระพุทธศาสนาที่ผ่าน มามันมีบริบทที่เกี่ยวข้องกับหลายภาคส่วนถ้าภาคส่วนไหนที่อาจจะมีมุมมองเห็นผลประโยชน์ก็จะทำ

^{๔๖} สัมภาษณ์ นางกรรณา จันทรเสนา, ประธานสภาเทศบาลตำบลหนองล่อง, วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๔๗} สัมภาษณ์ นายถวิล ถาน้อย, นักวิชาการพระพุทธศาสนา/ปลัดเทศบาลตำบลป่าซาง, วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐

ให้ถึงภาวะที่ต้องไปแก้ไขจริง ๆ ซึ่งรูปแบบของการรักษาความมั่นคงคือมีพระวินยาธิการ ดูแลความประพฤติของพระลูกวัดเป็นต้น สำนักงานพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์ในการแก้ปัญหา แต่ในที่นี้จะมีบริบทที่สำคัญคือภาวะปัจจุบันมีช่องโหว่ทางกฎหมาย เรื่องระเบียบในการหาผลประโยชน์จากพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม มันเป็นเรื่องของบุคคลที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากช่องโหว่ของกฎหมาย ระบบที่ได้วางไว้ดีแล้ว แต่บุคคลนั้นต่างหากที่ทำไม่ดี ดังนั้น จึงเป็นส่วนหนึ่งที่สำนักงานพุทธต้องพัฒนาบุคคลของตนให้ดี ให้มีคุณธรรมจริยธรรมซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุดแม้แต่ในท้องถิ่นก็เป็นเรื่องของบุคลากรที่ต้องพัฒนาบุคลากรเหล่านั้นให้มีจิตใจที่มีคุณธรรมเป็นหลักมีวินัยมีความสามัคคีซึ่งคนไทยถ้ามีก็จะมีความจริง จากข่าวความเสียหายที่เกิดขึ้นหน่วยงานที่มีหน้าที่ชี้แจงคือส่วนกลางคือสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและมหาเถรสมาคมรวมถึงรัฐบาล รัฐบาลอาจจะหมายถึงหน่วยงาน เช่นหน่วยงานที่มีรัฐมนตรีดูแลด้านพระพุทธศาสนาที่ต้องออกมาชี้แจงถึงภาวะต่าง ๆ ^{๔๘}

อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ได้มองถึงเครื่องกัณฑ์จากวัตรปฏิบัติที่ผิดในการเผยแพร่วัตถุมงคลหรือเครื่องรางของขลังว่า “ภัยพระพุทธศาสนาในเรื่องของการช่วยเหลือหรือการให้แนวทางเกี่ยวกับการประพฤติวัตรปฏิบัติที่ผิดหลักพระธรรมวินัยจริง ๆ แล้วในมุมมองมองว่าผู้นำสตรีส่วนมากยังไม่เข้าใจในเรื่องของวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ โดยเฉพาะหลักธรรมวินัยคือศีล ๒๒๗ ข้อ เพราะฉะนั้นบางครั้งบางทีผู้นำสตรีอาจจะเป็นการอนุเคราะห์สงเคราะห์ในเรื่องของการเข้าไปมีส่วนร่วมคือเป็นผู้รับฟังหรือหาผู้แทนหรือใครก็ได้ที่เป็นฝ่ายผู้รู้มาช่วยในการตัดสินใจหรือมาช่วยในการวินิจฉัย แต่จะให้ท่านเองไปตัดสินใจพระสงฆ์คงยากที่จะให้ผู้นำสตรีเข้าไปแก้ไขปัญหาเรื่องเหล่านี้ เบื้องต้นคือปัญหาอุปสรรคว่าเวลาที่สตรีไปอยู่ใกล้พระสงฆ์ก็ถือว่าเป็นอุปสรรคในการปฏิบัติธรรม อย่างไรก็ตาม นี่ถือเป็นมุมมองส่วนที่เป็นรูปธรรม แต่แท้ที่จริงแล้วทั้งสตรีและบุรุษสามารถศึกษาธรรมะได้ด้วยกันทั้งสิ้น ในส่วนภัยที่เกิดจากภายนอก คงต้องยอมรับว่าสื่อสมัยใหม่จะเป็นสิ่งที่เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดภัยภายนอกและมีเรื่องของลัทธิความเชื่อศาสนาอื่นที่ถูกบิดเบือนสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ผู้นำสตรีสามารถที่จะเข้าไปช่วยแก้ไขได้ แต่อย่าลืมว่า พระสงฆ์ส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่ทำให้สิ่งเหล่านี้บิดเบือนเช่นกัน ยกตัวอย่าง การลงเลขเสกยันต์ การปลุกเสก แม้กระทั่งวัตถุมงคลหรือของศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ซึ่งในพระพุทธศาสนาไม่มีการสอนในลักษณะนี้ แต่เกิดมาจากตัวของพระสงฆ์เองเมื่อสิ่งเหล่านี้ถูกแพร่กระจายออกไป และมีการตอบรับ ยอมรับจากสังคมจึงเกิดการปฏิบัติที่ผิด ๆ ต่อเนื่องมาจนมีอาจแก้ไขได้ ทั้งที่ การปลุกเสกเครื่องรางของขลังผิดหลักพระวินัย สิ่งเหล่านี้ผู้นำสตรีสามารถเข้าไปแก้ไขโดยป้องกันให้ตนเองไม่ต้องเข้าไปรับรู้ หรือปฏิเสธสิ่งเหล่านี้ แต่การที่จะให้ผู้นำสตรีไปประกาศให้คนไม่ทำแบบนี้ เป็นเรื่องค่อนข้างยาก แม้ว่าอาจจะทำได้บ้างเฉพาะในส่วนที่ตัวเองรู้

^{๔๘} สัมภาษณ์ นายประพันธ์ คำจ้อย, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดลำพูน, วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

แล้วปฏิเสธที่จะให้การสนับสนุน ซึ่งสังคมทุกวันนี้ใช้ปฏิเสธแต่ตัวสนับสนุนเขียวนายกเขียวนายกผู้นำไปวางศิลาฤกษ์ไปเป็นประธานในพิธีปลูกเสกถามว่าตัวเองยอมรับไหมไม่ได้ยอมรับแต่ไปในฐานะที่เป็นผู้นำเมื่อผู้นำไปรูปธรรมมันก็เกิด ประชาชนก็จะมาเข้าร่วมพิธีกรรมเพราะยอมรับในตัวของผู้นำ แต่ในความเป็นจริงใจของผู้นำเองได้ปฏิเสธสิ่งนี้ ซึ่งเป็นนามธรรม เพราะฉะนั้นเป็นสิ่งที่ค่อนข้างจะยากที่จะเข้ามาแก้ไขปัญหาเรื่องเหล่านี้ นอกเสียจากว่าส่งเรื่องไปยังหน่วยงานองค์กรที่รับผิดชอบโดยตรงให้พิจารณาถึงความประพฤตินี้ไม่เหมาะสมนั้น ดังนั้น จึงมองได้ว่า ภัยที่เกิดขึ้นจะเกิดจากภัยภายนอกคนนอก ศาสนาอื่นจะมาทำร้ายเรา หรือเป็นภัยภายในที่เราสร้างขึ้นเอง^{๔๙}

สำหรับการปกป้องพระพุทธศาสนาในแนวปฏิบัติของผู้เฝ้าประตูในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กล่าวคือ “หากพระพุทธศาสนาจะเสื่อมลงเกิดจากพุทธบริษัท ๔ ที่ทำให้เสื่อม คือเกิดจากตัวเราเองและเกิดจากตัวผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา คือ องค์พระรัตนตรัยของเราคือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ทั้งนี้ พระสงฆ์เป็นผู้มีหน้าที่สืบทอดพระพุทธศาสนาถ้าหากว่าพระสงฆ์ได้เสื่อมจากเรื่องของ การประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัยเมื่อไหร่ อุบาสิกเองในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน ต้องเรียนรู้สิ่งเหล่านี้จากพระสงฆ์ แต่เมื่อพระสงฆ์เองเริ่มจากตรงนี้ คือ ถีววัตรปฏิบัติที่ผิด และถ้าเราไม่ได้ศึกษาด้วยเราจะไม่รู้หรือว่าเสื่อมหรือไม่เสื่อมคนโดยทั่วไปชาวบ้านโดยทั่วไปก็จะมองว่าเรื่องของพระพุทธศาสนา แต่เดิมคนก็จะผูกกับวัดกับพระ แต่เมื่อสภาพเศรษฐกิจสังคมเปลี่ยนไปทุกสิ่งทุกอย่างย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น ในการปกป้องพระพุทธศาสนานั้น ผู้เฝ้าประตูควรจะศึกษาพระธรรมวินัยให้แตกฉาน ให้ชัดเจน ทั้งนี้ มิได้เพื่อจับผิดพฤติกรรมของพระสงฆ์ แต่ให้รู้ว่าการปฏิบัติที่ถูกเป็นอย่างไร เมื่อมีข้อข้องใจเกิดขึ้น ผู้เฝ้าประตูจะสามารถชี้แนะวิธีที่ถูกต้องให้แก่ผู้อื่นได้รู้ได้จึงจะเป็นการปกป้องพระพุทธศาสนาได้ในแนวทางหนึ่ง และตัวอย่างที่ใกล้ตัว คือ ความไม่สงบใน ๓ จังหวัดชายแดนใต้ เนื่องจากเหตุหนึ่งคือเป็นเรื่องความขัดแย้งทางศาสนา แต่หากมองตามความเป็นจริงแล้วเกิดความขัดแย้งเพียง ๓ จังหวัด ส่วนจังหวัดที่เหลืออีก ๗๓ จังหวัด ดังนั้น จะรักษาพระพุทธศาสนาให้อยู่ได้ขนาดไหนนั้น จึงต้องเป็นเรื่องที่ต้องคิด เพราะข้อเท็จจริงในภาพรวมคนนอกที่ทำลายเรามันมีผลมีเอฟเฟกต์กับเราน้อยกว่าคนในภายในของเราเสียอีก”^{๕๐}

สรุปได้ว่า ควรส่งเสริมวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสงฆ์สามเณรให้ถูกต้องตามหลักพระวินัย และพระวินยาก็ต้องการดูแลความประพฤติของพระภิกษุสงฆ์ หากพบกระทำความผิดต้องตักเตือนขณะเดียวกัน ผู้เฝ้าประตูในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมในการปฏิบัติต่อพระภิกษุสงฆ์สามเณรเพื่อให้ตนเองสามารถปฏิบัติตัวที่เหมาะสมต่อพระสงฆ์ได้อย่างถูกต้อง

^{๔๙} สัมภาษณ์ ดร.ไพรินทร์ ฌ วันนา, นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา, วันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๕๐} สัมภาษณ์ นางนิชาดา สุริยะเจริญ, ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

๓.๔.๔ การนำเสนอข้อเท็จจริง

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า จากเหตุการณ์ของข่าวสารที่ปรากฏถึงการประพบัติที่ไม่เหมาะสมของพระภิกษุสงฆ์ หรือแม้แต่ปัญหาการทุจริตในองค์กรที่ควบคุมการดูแลพระพุทธศาสนา ล้วนเป็นจุดอ่อนให้เกิดการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนาอย่างไม่หยุดยั้ง ทั้งนี้ เพราะข่าวความเสียหายที่เกิดขึ้นไม่ได้รับการแก้ต่าง หรือชี้แจงให้ประชาชนเข้าใจ ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“การป้องกันภัยทางพระพุทธศาสนา จัดได้ว่าเป็นหน้าที่ของทุกภาคส่วนที่ต้องให้ความร่วมมือกัน ถ้าหากว่าเป็นเรื่องที่ร้ายแรง การปกครอง การโจมตีพุทธศาสนา ที่ผ่านมองว่าเป็นภาระหน้าที่ของผู้นำ แต่ที่นี้ผู้นำเป็นสตรี แน่แน่นอนจะต้องช่วยเหลือกันป้องกัน เช่น การได้รับข่าวสารว่ามีการเคลื่อนไหวของศาสนาอื่นที่รุกราน พุทธศาสนิกชนต้องให้ความร่วมมือกันในการป้องกันสอดส่องดูแล”^{๕๑} และจากเหตุการณ์ข่าวสารทุกวันนี้ ได้มีการโจมตีพระพุทธศาสนาเรื่องของวัตรปฏิบัติของพระสงฆ์ ซึ่งควรมีแนวทางแก้ไขคือ “ผู้นำสตรีเมื่อมีการพบปะประชาชนขอให้มีการพูดคุยกับประชาชนและแจ้งเตือนให้ระมัดระวังในการรับข้อมูลข่าวสาร ให้วิเคราะห์ถึงเหตุและผลก่อนการตัดสินใจและเผยแพร่ข่าวนั้นออกไปในวงกว้าง ทั้งนี้ ส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเอง ควรมีการแสวงหาข่าว และเข้าถึงข้อมูลข่าวสารในชุมชน หาวิธีการป้องกันข่าวสารที่บิดเบือนทำให้เกิดความเสื่อมเสียแก่พระพุทธศาสนา เพราะด้วยสภาพการสื่อสารของโซเชียล สามารถเข้าถึงทั้งเด็กและเยาวชนได้ง่ายจากการแชร์ติดต่อกันไป ฉะนั้น ต้องมีการแนะนำให้คิดให้เป็นว่าอย่าเพิ่งเชื่อข่าวหรือคล้อยตามข่าว”^{๕๒} ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญท่านอื่นที่กล่าวว่า “ปลูกศรัทธาในพระพุทธศาสนาด้วยการใช้วิจารณญาณในการรับข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ที่ถูกต้อง”^{๕๓} ขณะเดียวกัน หน่วยงานของผู้นำสตรีควรมีบทบาทในการส่งเสริมการปกป้องพระพุทธศาสนา กล่าวคือ “ในหน่วยงานที่ปฏิบัติงานอยู่จะต้องมีการตักเตือนมีการแนะนำให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา ดังนั้น จึงเป็นการยึดในตัวเองเป็นหลักก่อนสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเองก่อนยึดยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไม่ยึดถึงหลักวัตถุนิยมคือเรื่องเงิน”^{๕๔}

^{๕๑} สัมภาษณ์ พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ, รองเจ้าคณะอำเภอ/รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๕๒} สัมภาษณ์ นางวาสนา สรณคมน์, หัวหน้าสำนักปลัดเทศบาลตำบลบ้านโฮ้ง, วันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นางปาลิดา ธนาตย์ชโยดม, หัวหน้าฝ่ายอำนวยการเทศบาลตำบลบ้านธิ, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๕๔} สัมภาษณ์ นางสุพัตรา จันทศิริ, รองปลัดเทศบาลตำบลป่าซาง, วันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

สรุปได้ว่า ควรปรับปรุงกระบวนการในการชี้แจงข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนได้รับทราบ กรณีที่เกิดข่าวที่ไม่ดี ไม่เหมาะสมต่อองค์การของพระภิกษุสงฆ์ โดยผู้นำสงฆ์ในแต่ละระดับต้องเป็นผู้ชี้แจง ให้ความกระจ่างแก่สังคม มิใช่การปล่อยให้กระแสข่าวสร้างแต่ความเสียหายเพียงอย่างเดียว

๓.๔.๕ ส่งเสริมการบวชเรียนในพุทธศาสนา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ควรส่งเสริมการบวชเรียนในพุทธศาสนาเพื่อเพิ่มศาสนทายาทในการทำหน้าที่ขับเคลื่อนงานด้านพระพุทธศาสนา ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“จากปัญหาที่พระพุทธศาสนามีศาสนทายาทที่ทำหน้าที่ในการสืบทอดงานพระพุทธศาสนา ลดลงอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน การแก้ไขปัญหาวัดต่าง ๆ จึงเป็นการชักชวนให้ชาวเขาที่อยู่ในพื้นที่สูงเข้ามาบวชทดแทน ดังนั้น วัดต่าง ๆ จึงมีอาจปฎิเสธที่จะรับสามเณรต่างชาติที่เข้ามาบวชเพื่อศึกษา เป็นการทดแทน ซึ่งพระภิกษุบางรูปมิได้มีเป้าหมายเพื่อการช่วยจรรโลงพระพุทธศาสนา จึงไม่เกิดการพัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่มีความรู้ด้านการถ่ายทอด เผยแผ่งานของพระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนในชุมชนของตนได้ และเมื่อจบการศึกษาแล้ว ต่างทยอยกลับไปยังพื้นที่อาศัยดั้งเดิมของตน จึงทำให้วัดต่าง ๆ ขาดแคลนพระภิกษุสงฆ์ผู้ที่จะทำหน้าที่ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนั้น สถาบันสงฆ์ต้องประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการส่งเสริมการบวชเรียนในพระพุทธศาสนา อาจดำเนินการผ่านโครงการต่าง ๆ อาทิ การบวชเรียนภาคฤดูร้อน การบวชในเทศกาลสำคัญต่าง ๆ เป็นต้น”^{๕๕}

สรุปได้ว่า การปกป้องพระพุทธศาสนานั้น ต้องสร้างศาสนทายาทผู้ที่จะขับเคลื่อนงานด้านพระพุทธศาสนา ดังนั้น จึงควรส่งเสริมการบวชเรียนในพุทธศาสนาเพื่อเพิ่มจำนวนของศาสนทายาท และผู้ที่จะทำหน้าที่ของศาสนทายาทจำเป็นต้องมีความรู้อย่างแตกฉานในพระพุทธศาสนาจึงต้องส่งเสริมการเรียนพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง

๓.๔.๖ ภาครัฐควรอุดหนุนงบประมาณเพื่องานด้านพระพุทธศาสนา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า การจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนา จำเป็นต้องใช้งบประมาณในการบริหารงาน ดังนั้น ภาครัฐควรอุดหนุนงบประมาณเพื่อการดำเนินงาน ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“ควรจัดให้มีการอุปสมบทบรรพชาเนื่องในเทศกาลและวันสำคัญต่าง ๆ ให้มากขึ้น เช่น วันพ้อ วันที่ ๕ ธันวาคม วันแม่ในวันที่ ๑๒ สิงหาคม และวันเข้าพรรษา เป็นต้น เพื่อให้ผู้ชายในวัยทำงานได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมคำสอนตามหลักของพระพุทธศาสนา และสามารถนำไปปรับใช้ใน

^{๕๕} สัมภาษณ์ พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ, รองเจ้าคณะอำเภอ/รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

การดำรงชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมต่อไป”^{๕๖} อย่างไรก็ตาม กิจกรรมต่าง ๆ ต้องขับเคลื่อนด้วยงบประมาณ ซึ่ง “หน่วยงานภาครัฐและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องควรจัดสรรงบประมาณในการบริหารจัดการวัดมากขึ้น เพื่อให้สามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวาง”^{๕๗}

สรุปได้ว่า การขับเคลื่อนงานด้านพระพุทธศาสนานั้น จำเป็นต้องมีงบประมาณเพื่อการสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ดังนั้น ภาครัฐควรอุดหนุนงบประมาณเพื่อจัดกิจกรรมดังกล่าว ทั้งนี้ การเกิดขึ้นของโครงการต่าง ๆ จะเป็นการเผยแผ่ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและจะนำไปสู่การปกป้องพระพุทธศาสนาต่อไป

จากการศึกษากระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ด้านการปกป้องพระพุทธศาสนานั้น ผู้วิจัยได้วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ของการปกป้องพระพุทธศาสนาเพื่อการสรุปที่ชัดเจนดังรายละเอียดต่อไปนี้

ตารางที่ ๓.๑ วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของการปกป้องพระพุทธศาสนา

จุดแข็ง (Strengths)	จุดอ่อน (Weaknesses)
๑) มีผู้มีจิตศรัทธาช่วยขับเคลื่อนงานด้านพระพุทธศาสนา	๑) พุทธศาสนิกชนขาดความรู้ที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนา
๒) ผู้นำสตรีสามารถเข้าถึงประชาชนเพื่อการทำ ความเข้าใจเกี่ยวกับงานด้านพระพุทธศาสนา	๒) ขาดศาสนทายาทต้นแบบในการขับเคลื่อนงานด้านพุทธศาสนา
๓) มีสถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนา รองรับ	๓) มีการบิดเบือนหลักธรรมคำสอน อาทิ การสร้างเครื่องรางของขลัง
๔) มีการดำเนินกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง	๔) พระสงฆ์ไม่ปฏิบัติตามพระวินัยที่ถูกต้อง
	๕) การถูกโจมตีจากสื่อ
โอกาส (Opportunities)	อุปสรรค (Threats)
๑) สามารถสร้างศาสนทายาทต้นแบบจากสถาบันการศึกษาของพุทธศาสนา	๑) การปล่อยข่าวโจมตีที่รวดเร็วโดยไม่ได้มีการกลั่นกรองในข้อเท็จจริง
๒) พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ยังมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา	๒) คนที่เข้าบวชในพุทธศาสนามีจำนวนน้อยลง
	๓) ขาดงบประมาณจากภาครัฐเพื่อการสนับสนุน

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายถวิล ถาน้อย, นักวิชาการพระพุทธศาสนา/ปลัดเทศบาลตำบลป่าซาง, วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๕๗} สัมภาษณ์ พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ, รองเจ้าคณะอำเภอ/รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ตารางที่ ๓.๑ (ต่อ)

๓) ยังมีแนวทางที่ใช้ในการป้องกันข่าวสารที่ถูก บิดเบือน	งานด้านพระพุทธศาสนา
๔) สามารถใช้กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในการ เสริมสร้างความมั่นคงของพระพุทธศาสนาได้	

จากตารางดังกล่าวสรุปเป็นกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ด้านการปกป้องพระพุทธศาสนาในภาพรวมได้ว่า ควรมุ่งเน้นการปรับปรุงในด้านจุดอ่อน แก้ไขอุปสรรคและสร้างโอกาสที่มีอยู่ให้เข้มแข็งขึ้น ส่วนจุดแข็งที่มีอยู่ต้องรักษาและดำรงไว้ให้เข้มแข็งดังเดิม โดยมีวิธีการดำเนินการดังนี้

๑) ส่งเสริมการศึกษาความรู้จากพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง โดยใช้สถาบันการศึกษาของพุทธศาสนารองรับ และควรจัดโครงการสอนวิชาศีลธรรมในวัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์และพุทธศาสนิกชนเป็นผู้มีความรู้และนำความรู้นั้นไปใช้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและใช้ในการปกป้องพระพุทธศาสนาได้

๒) สร้างศาสนทายาทต้นแบบเพื่อการขับเคลื่อนงานด้านพุทธศาสนา และเป็นกระบอกเสียงในการสื่อสารสิ่งที่ถูกต้องให้กับประชาชนได้รับทราบ

๓) มุ่งเน้นการส่งเสริมวัตรปฏิบัติของพระภิกษุสามเณร เพื่อสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดแก่พุทธศาสนิกชน

๔) ควรจัดให้มีผู้ที่ทำหน้าที่ในการนำเสนอข้อเท็จจริงกรณีมีการปล่อยข่าวโจมตีพระพุทธศาสนา เพื่อให้ประชาชนได้รับทราบถึงข้อเท็จจริงนั้น ๆ และเข้าใจถึงเหตุการณ์นั้น ๆ มิใช่ปล่อยให้สื่อเสนอข่าวที่จะก่อเกิดผลเสียหายแก่สถาบันพระพุทธศาสนาเพียงด้านเดียว

๕) มุ่งเน้นการส่งเสริมให้คนเข้าบวชเรียนในพุทธศาสนา อาทิ จัดให้มีการอุปสมบทบรรพชาเนื่องในเทศกาลและวันสำคัญต่าง ๆ ให้มากขึ้น

๖) ภาครัฐควรอุดหนุนงบประมาณเพื่องานด้านพระพุทธศาสนา อาทิ เงินอุดหนุนการจัดกิจกรรม การบูรณะปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน และทุนการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร

สำหรับในบทบาทของผู้นำสตรีต้องเป็นผู้ที่เฝ้าหาความรู้ รู้ในหลักธรรม รู้หลักพระวินัย รู้พระสูตร คือจะต้องศึกษาหาความรู้ให้แตกฉาน และต้องทุ่มเทแรงกาย แรงใจ และแรงทรัพย์ที่จะทำหน้าที่ในการปกป้องพระพุทธศาสนา ต้องใช้สติและปัญญาในการรับรู้ข่าวสาร และคนในชุมชนต้องช่วยกันสอดส่องดูแลการรุกรานของศาสนาอื่น ๆ ขณะเดียวกัน องค์กรพุทธศาสนาจะต้องสร้างบุคลากรให้แข็งแรง

๓.๕ กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ด้านบำรุงพระพุทธศาสนาให้มั่นคง

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ถึงกระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ด้านบำรุงพระพุทธศาสนาให้มั่นคง พบว่า มีความคิดเห็นที่สอดคล้องไปในแนวทางเดียวกัน กล่าวคือ ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วน มิใช่เป็นงานเฉพาะของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเท่านั้น และการบำรุงพระพุทธศาสนาสามารถกระทำได้ในหลายด้าน เช่น การถวายปัจจัยเพื่อการศึกษาแก่พระสงฆ์ และสร้างหรือบูรณะศาสนสถานต่าง ๆ รวมทั้งการปลูกฝังจิตสำนึกให้เด็กและเยาวชนได้ทราบถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา และจากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้สรุปเป็นประเด็นในแต่ละข้อดังนี้

๓.๕.๑ ส่งเสริมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ควรมุ่งเน้นการส่งเสริมกิจกรรมเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการใช้ประโยชน์จากกิจกรรมดังกล่าวในการขับเคลื่อนงานด้านพระพุทธศาสนา ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“แนวทางการส่งเสริมพระพุทธศาสนาของเทศบาลในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่งเสริมด้านประเพณีและวัฒนธรรมคือการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมบางอย่างมีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและเทศบาลได้มีการอุดหนุนส่งเสริมการพัฒนาศาสนสถานสำหรับการบริจาคเงินสร้างวัดวาอารามเทศบาลไม่สามารถสร้างได้เพราะไม่มีงบประมาณอุดหนุนวัดเป็นของกรมศาสนา ดังนั้นเทศบาลจึงทำได้ในส่วนเป็นการส่งเสริม ปัจจุบันงบการส่งเสริมพระพุทธศาสนาอยู่ที่ร้อยละ ๓.๓ ของงบประมาณทั้งหมด ซึ่งจัดได้ว่าเป็นงบประมาณที่เพียงพอต่อการส่งเสริมกิจกรรมด้านพุทธศาสนา และในการบริหารงานต้องเริ่มจากกระบวนการวางแผนการพัฒนาเริ่มจากการประชุมหมู่บ้านเพื่อให้ทราบว่าแต่ละหมู่บ้านต้องการอะไรต้องการทำอะไร แต่หากเสนอมามากครอบคลุมเทศบาลก็จะจัดกิจกรรมส่งไปให้ครบด้วยการตั้งงบประมาณค่าใช้จ่ายมีแผนงานการดำเนินงานโดยสรุปยกตัวอย่างการแห่เทียนเข้าพรรษาจะเป็นส่วนร่วมระหว่างชุมชนโรงเรียนและวัดมีการเวียนเทียนวัดในแต่ละปี หลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการแล้วจะมีการประเมินผลความพึงพอใจของงานเพื่อนำไปเสนอผู้บริหารได้นำไปปรับใช้และแก้ไขต่อไป”^{๕๘} และ “การเข้าร่วมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่จะใช้วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรม และประชาชนที่เข้าร่วมงานจะชักชวนคนในครอบครัวไปร่วมด้วย จึงทำให้เด็กและเยาวชนเกิดการซึมซับวัฒนธรรมที่ดียิ่งขึ้น และ

^{๕๘} สัมภาษณ์ นางสุพัตรา จันทร์ศิริ, รองปลัดเทศบาลตำบลป่าซาง, วันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

จะได้ใกล้ชิดและคุ้นชินกับการเข้าวัด และจะเป็นกำลังสำคัญในการช่วยสืบทอดงานด้านพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคตได้ และบางคนอาจบริจาคเงินเพื่อการบำรุงวัด”^{๕๙}

สรุปได้ว่า การบำรุงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงนั้น ควรส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีและวัฒนธรรม ทั้งนี้ ประเพณีและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นล้วนแล้วแต่อิงหลักของพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีการเวียนเทียนในวันเข้าพรรษา ซึ่งจะทำให้ผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมได้ไปทำกิจกรรมกันที่วัด ไม่ว่าจะเป็นการชักชวนกันไปเป็นครอบครัว จึงทำให้เด็กและเยาวชนเกิดการซึมซับวัฒนธรรมที่ดีงามนั้น และได้ใกล้ชิดและคุ้นชินกับการเข้าวัด และจะเป็นกำลังสำคัญในการช่วยสืบทอดงานด้านพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคตได้และจะเกิดการสืบสานต่อไปในอนาคต ขณะเดียวกันบางส่วนอาจบริจาคปัจจัยเพื่อการสนับสนุนการค่าใช้จ่ายของวัดและบำรุงการศึกษาแก่พระภิกษุสงฆ์สามเณร

๓.๕.๒ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา อาทิ การทำวัตรเช้า เย็น การสวดมนต์ไหว้พระ การปฏิบัติสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“ในแต่ละชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ คือตำบลต้องรวมกลุ่มกันอย่างน้อยแนวนอนในตำบลมีหน่วยงานใดบ้าง ชักชวนให้เข้ามาร่วมกิจกรรม เช่น ฝ่ายพระสงฆ์ ฝ่ายโรงพยาบาล ส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล ประธานกลุ่มสตรีแม่บ้าน มัคทายก ไวยาวัจกร และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องให้เข้ามามีส่วนร่วม เป็นหลักในการประสานงานจนกระทั่งกิจกรรมต่าง ๆ นั้นสัมฤทธิ์ผล สำหรับกิจกรรมที่ควรจัดกิจกรรมคือ การทำวัตรเช้า เย็น การสวดมนต์ไหว้พระ การปฏิบัติสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน”^{๖๐} การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ยังเป็นไปในรูปแบบของการอบรมฝึกอาชีพ โดยการใช้สถานที่ของวัดเป็นศูนย์กลางได้ กล่าวคือ “ผู้นำสตรีควรเป็นสื่อกลางระหว่างราชการกับประชาชน เช่น ราชการจะแนะนำส่งเสริมการประกอบอาชีพ และฝึกอบรมเกี่ยวกับอาชีพต่างๆ อาจขอความร่วมมือจากพระสงฆ์ให้ช่วยประกาศให้ประชาชนทราบ พระสงฆ์สนับสนุนและให้ความร่วมมือด้านอาคารสถานที่ เช่น ราชการต้องการประชุมประชาชน พระสงฆ์ก็อนุญาตให้ใช้อาคารของ

^{๕๙} สัมภาษณ์ นางปาลิดา ธนาตย์ชโยดม, หัวหน้าฝ่ายอำนวยการเทศบาลตำบลบ้านธิ, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๖๐} สัมภาษณ์ พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ, รองเจ้าคณะอำเภอ/รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

วัด เช่น ศาลาการเปรียญเป็นที่ประชุม”^{๖๑} อย่างไรก็ตาม ควรเน้นในภาคส่วนของการมีส่วนร่วมกับชุมชน ดังที่ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญได้กล่าวว่า “จัดให้มีกิจกรรมที่อาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและท้องถิ่น โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้มีโอกาสชักชวนบุตรหลานมาร่วมงานหรือมาช่วยงานในวัดมากขึ้น จะเป็นการส่งเสริมให้บุตรหลานได้ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีจะเป็นการช่วยจรรโลงให้พระพุทธศาสนามั่นคงได้สืบไป ดังนั้น ควรส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญทางประเพณีให้มากขึ้น”^{๖๒}

สรุปได้ว่า แนวทางการบำรุงพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างให้พระพุทธศาสนามั่นคงต่อไปได้นั้น ควรใช้แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา อาทิ กิจกรรมการสวดมนต์ การทำวัตรเช้าเย็น และการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน กิจกรรมเหล่านี้จะช่วยให้ประชาชนได้ฝึกสมาธิ และเกิดปัญญาเพื่อใช้ในการดำเนินชีวิต เมื่อประชาชนได้ประโยชน์ก็จะเล็งเห็นถึงคุณค่าของการบำรุงพระพุทธศาสนา ทั้งการบำรุงด้วยปัจจัยของเงินทุนหรือบำรุงด้วยพละกำลัง จึงวิเคราะห์ได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนนี้จะช่วยเสริมสร้างให้พระพุทธศาสนาเจริญสืบต่อไปได้

๓.๕.๓ ส่งเสริมการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักศีล ๕ และใช้ปัญญาในการวิเคราะห์สิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“แนวทางที่จะทำให้กลุ่มสตรีมีความคิดเห็นที่ทันท่วงทีในการบำรุงพระพุทธศาสนาถ้าทำด้วยระเบียบที่กำหนดมาจะไม่ได้เป็นการทำด้วยใจ ดังนั้น จะต้องทำอย่างไรให้เขาทำด้วยใจอาจจะด้วยการฝึกอบรมหรือให้คำแนะนำชี้แนะโดยหน่วยงานในองค์กรส่วนพื้นที่มีอยู่แล้วแต่ส่วนใหญ่จะเป็นในด้านของศาสนสถานเป็นส่วนมากสร้างอุโบสถกำแพงศาลาพระพุทธรูปถึงแม้แต่ละตำบลจะมีหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลก็ไม่ได้มีการเคลื่อนไหวที่เข้มแข็ง ดังนั้น สิ่งที่ต้องทำคือให้ทางกลุ่มแม่บ้านพยายามชักจูงให้กลุ่มแม่บ้านลองสวดคำแปล เพื่อให้รู้ความหมายของบทสวดให้ฝึกตั้งแต่เด็กทุกวันวัยรุ่นแม้กระทั่งผู้ที่ไปนอนวัดเมื่อก่อนที่มีคนนอนว่า ๔๐ – ๕๐ คนปัจจุบันเหลือประมาณ ๒๐ คน และบางส่วนไม่ได้นอนวัดไปกลับบ้านไปเข้าเย็นกลับจะเป็นลักษณะแบบนี้ส่วนใหญ่ เนื่องจากเกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมค่อนข้างมาก ในการแก้ข่าวพระสงฆ์มองว่าปล่อยให้เป็นเรื่องธรรมดาไปปล่อยให้มันเกิดและในสำหรับพระสงฆ์ที่วางอุเบกขาก็จะยังไม่เกิดการตอบโต้ในการแก้ข่าวสำหรับศาสนาอื่นชาวพุทธต้อง

^{๖๑} สัมภาษณ์ นางปาลิดา ธนาตย์ชโยดม, หัวหน้าฝ่ายอำนวยการเทศบาลตำบลบ้านธิ, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๖๒} สัมภาษณ์ นางกรรณา จันทระเสนา, ประธานสภาเทศบาลตำบลหนองล่อง, วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

เรียนรู้ว่าเขามีแนวปฏิบัติแนวรุกอย่างไร เช่น ศาสนาคริสต์ที่ดีจะไปส่งเสริมให้กับกลุ่มชาวเขาโดยการนำสิ่งของไปแจกไปช่วยรักษาโรคและตั้งตัวแทนในทางพระพุทธศาสนาที่เคยมีในลักษณะนี้ ดังนั้นจะต้องเริ่มกระบวนการเชิงรุก ด้วยการปลูกฝังตั้งแต่เด็ก และจากการสังเกตปัจจุบันพบว่าวิชาศีลธรรมไม่มีอยู่ในหลักสูตรแล้ว จึงคิดว่าควรจะกำหนดไว้ในหลักสูตรอีกครั้ง แม้ว่าบางอย่างเปลี่ยนไปแต่บางอย่างก็ควรคงไว้ สิ่งที่ต้องทำคือทำอย่างไรให้พระพุทธศาสนาเป็นจุดสนใจจากการที่ท่องเป็นนกแก้วนกขุนทองจะต้องรู้คำแปลในความหมายนั้น เมื่อทราบความหมายก็จะเกิดความลึกซึ้ง ดังนั้นการเริ่มเรียนจะไม่เป็นการสายเกินไปสำหรับผู้ที่จะเรียน เมื่อเรียนเสร็จอย่างน้อยขอให้มีจุดเริ่มต้นของความศรัทธาที่เกิดขึ้น ดังนั้นต้องบอกว่าพยายามอย่างไรที่จะสร้างความศรัทธาให้เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนากับตัวบุคคล เมื่อเกิดศรัทธาแล้วก็จะเกิดความเพียรหรือวิริยะได้เรียนรู้ว่าพุทธศาสนามีหลักการอย่างไร รู้ว่าพระพุทธศาสนามีหลักการอย่างไร มีรูปแบบอย่างไร ทำแล้วได้อย่างไร มีความสุขอย่างไร โดยยกตัวอย่าง เช่น ถ้าใช้ศีล ๕ เมื่อมีวิริยะที่จะปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าโดยเฉพาะศีล ดังนั้น ต้องทำอย่างไรให้พึงสังวรเกิดศรัทธา อยากจะยึดมั่นในพระพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสั่งสอนโดยเฉพาะหลักของศีล ๕ และปัจจุบันมีโครงการหมู่บ้านศีล ๕ ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว ดังนั้น จะต้องทำอย่างไรให้เข้าไปสู่การเป็นระบบเมื่อรักษาศีล ๕ จะเกิดความเพียรที่จะปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมและจริยธรรม คนก็จะเริ่มมีศีลพึงละเว้นข้อห้ามต่าง ๆ คำว่าศีลไม่จำเป็นต้องมี ๘ ข้อหรือ ๒๒๗ ข้อ ขอให้ศีล ๕ เมื่อมีศีล ๕ ก็จะเกิดสมาธิ คำว่าสมาธิจะเป็นเรื่องของการตั้งใจทำงาน จิตใจไม่วอกแวก เมื่อมีสิ่งใดมาตกกระทบจะไม่เป็นคนหูเบา นี่คือการฝึกสมาธิ พึงแล้วรู้จักพิจารณา นี่คือการเริ่มมีสมาธิหลังจากที่มีแล้วพึงละเว้นสิ่งต่าง ๆ สิ่งที่จะบอกว่าทำไมถึงเริ่มมีศีล ทำไมถึงเริ่มมีสมาธิเพราะเริ่มถือศีล ๕ หรือถือเอาศีล ๕ เป็นที่ตั้งเมื่อจะไปทำสิ่งใดที่เป็นในข้อใดก็จะมีสติยั้งคิด นี่คือมองได้ว่าเขาเริ่มมีศีลเกิดขึ้นแล้ว และจะเริ่มมีสมาธิหรือสติยั้งคิด เมื่อคิดว่าสิ่งนั้นไม่ดี อย่างนี้ไม่ดี ก็จะทำให้เกิดปัญญา ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าเมื่อเกิดศรัทธาจะเกิดความเพียรวิริยะรักษาศีล สมาธิ และจะเกิดปัญญา รู้ถึงในสิ่งที่ไม่ควรทำและทำในสิ่งที่มันดีมันจึงเป็นวนเวียนวัฏจักรในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่าละ ๕ คือทำอย่างไรให้สิ่งเหล่านี้ไปเกิดขึ้นกับกลุ่มสตรีให้ได้”^{๖๓}

สรุปได้ว่า การบำรุงพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนมั่นคงนั้น จะต้องเริ่มกระบวนการเชิงรุกด้วยการปลูกฝังตั้งแต่เด็กในการศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอน และสามารถปฏิบัติตนเพื่อการรักษาศีล ๕ ให้ได้ เพราะจะเกิดความเพียรที่จะปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมและจริยธรรม จะมีสติยั้งคิด ว่าสิ่งใดไม่ดีไม่ควรหลีกเลี่ยง

๓.๕.๔ ส่งเสริมการบวชเรียน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ควรส่งเสริมโครงการบวชเรียน และบวชเรียนภาคฤดูร้อนเพื่อส่งเสริมให้ผู้ชายได้

^{๖๓} สัมภาษณ์ ดร.ปกรณ์ มหากันธา, นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา, วันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

เข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์ ได้เรียนรู้หลักธรรมคำสอนแล้วนำไปเผยแผ่ จะเป็นการช่วยเสริมสร้างบำรุงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงได้ ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“ปัจจุบันต้องยอมรับว่าพระสงฆ์ที่เข้ามาบวชในทางพระพุทธศาสนาเป็นเพราะว่าเมื่อบวชแล้วได้เรียน เรียนคือเรียนทางโลก ดังนั้น กระบวนการระหว่างโลกกับธรรมสัมพันธ์กัน เมื่อสัมพันธ์กันแล้วจะเลือกใช้นาถไหนอยู่ที่ปัญญาของผู้ที่จะเอามาใช้ พระสงฆ์เรียนทั้งทางโลกและทางธรรม พระสงฆ์ที่เข้ามาส่วนใหญ่คือเป็นผู้ที่ขาดโอกาสซึ่งจะเห็นพระสงฆ์ทั้งหลายส่วนหนึ่งคือท่านยังขาดโอกาสคือท่านยังต้องการใช้รู้ทางในพระพุทธศาสนาให้ท่านได้รับโอกาสที่จะได้เรียนรู้ ดังนั้นตรงนี้มันคือจุดหนึ่งที่จะมองว่าในเมื่อคนที่เข้ามายังขาดโอกาสและในกระบวนการที่เราจะเสริมให้คนที่ขาดโอกาสเหล่านี้เขาได้รับโอกาสที่ถูกต้องอย่างไรมันจึงเป็นเรื่องขององค์กรเราคนเดียวคงไม่สามารถเรื่องขององค์กรเรื่องของระบบเรื่องของศรัทธาสาธุชนที่ต้องช่วยกัน ทุกคนมองพระพุทธศาสนาทุกวันนี้ผู้ที่ต้องการเข้ามาบวชเรียนส่วนหนึ่งเราต้องยอมรับว่ามีเยอะแยะมากมายที่ท่านต้องการเข้ามาบวชเพื่อการศึกษาพระธรรมวินัยก็ยังมีอีกเยอะแยะมาก ถ้าเรายังไม่เชื่อว่ามีตรงนี้อยู่พระพุทธศาสนาเมืองไทยก็จะเสื่อมหายไป แต่ทุกวันนี้พระพุทธศาสนายังดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงก็เพราะยังมีพระภิกษุสงฆ์ส่วนหนึ่งท่านยังยึดมั่นในคำสอนและต้องการศึกษาคำสอนที่จะเห็นว่าสิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนมันทำให้เราได้ทุกของเราที่เกิดขึ้นได้จริงแล้วก็เอามาเผยแผ่ให้พุทธศาสนิกชนเพราะฉะนั้นภัยต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนาทุกวันนี้หนึ่งอาจจะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพเศรษฐกิจสังคมการเมืองมันเปลี่ยนไปต้นแบบที่จะเป็นพุทธผู้นำทางจิตวิญญาณซึ่งเมื่อก่อนมีความเคร่งครัดมีการส่งต่อสืบทอดอย่างแข็งขันมันถอยลงมันถอยลงจนตอนนี้พระสงฆ์เองต้องดิ้นรน ทั้งในเรื่องการปกครองวัดอย่างไร ปกครองสงฆ์อย่างไร และต้องแสวงหาปัจจัย ๔ แทนที่จะไปแสวงหาทางธรรมมันจึงเป็นเหตุที่ผูกผันไปตามสภาพตามปัจจุบัน ถ้ามองถ้าเราในปัจจุบันที่เราเป็นพุทธศาสนิกชนเราต้องการอะไร ยกตัวอย่างผู้ที่เรียนสายปฏิบัติซึ่งจะต้องมีสายปฏิบัติเป็นของคู่กันเพื่อไปสู่ปฏิเวธตรงนี้คือสิ่งที่พุทธเจ้าสอนไว้สอนให้เห็นว่าเราจะอยู่อย่างสงบมีความสุขในเชิงโลกอย่างไร”^{๖๔} ดังนั้น ควรบำรุงพุทธศาสนาผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่ควรทำกล่าวคือ “ควรส่งเสริมโครงการบวชแทนคุณแผ่นดิน ในช่วงปิดภาคเรียนร่วมมือกันในกลุ่มชน”^{๖๕}

สรุปได้ว่า การส่งเสริมให้ผู้ชายเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาให้มากขึ้น อาทิ โครงการบวชเรียน และบวชเรียนภาคฤดูร้อน เพื่อให้มีพระภิกษุสงฆ์ที่มีความรู้ความสามารถในการขับเคลื่อนงาน

^{๖๔} สัมภาษณ์ นางนิชาดา สุริยะเจริญ, ปลัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดลำพูน, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๖๕} สัมภาษณ์ นางปาลิดา ธนาตย์ชโยดม, หัวหน้าฝ่ายอำนวยการเทศบาลตำบลบ้านธิ, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

พุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนต้องให้ความร่วมมือในการสนับสนุนปัจจัยเพื่อการศึกษาให้แก่พระภิกษุสงฆ์เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนอย่างเต็มที่

๓.๕.๕ ส่งเสริมการพัฒนาศาสนสถาน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ควรส่งเสริมการพัฒนาศาสนสถานให้สามารถใช้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้แก่ชุมชนเป็นสถานที่ท่องเที่ยวหรือเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าของชุมชน ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“ควรใช้พื้นที่ของวัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด ให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนและท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ศูนย์ฝึกอบรมวิชาชีพ การสาธิต การประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้จากวัสดุทางธรรมชาติ จัดสื่อและวัสดุอุปกรณ์ที่อำนวยความสะดวกในการเรียน และจัดสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มีความร่มรื่นสวยงาม เพื่อชักชวนให้คนเข้าวัดมาก และ “ให้วัดเป็นศูนย์กลางการประชุมของคนในท้องถิ่น ทั้งการประชุมของอาสาสมัครหมู่บ้าน (อสม.) กลุ่มแม่บ้าน ผู้นำชุมชน นักเรียนนักศึกษา และกลุ่มต่าง ๆ และเป็นศูนย์อบรมประชาชนประจำตำบลที่แท้จริง มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรม ส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นศูนย์กลางการจำหน่ายสินค้าของชุมชน เพื่อให้ประชาชนได้ทำการค้าในบริเวณใกล้เคียง กระตุ้นเศรษฐกิจภายในท้องถิ่น และสนับสนุนให้คนเข้าวัดมากขึ้น”^{๖๗} ในด้านการส่งเสริมกิจกรรมร่วมกันโดยใช้สถานที่ของวัด ก็สามารถจะเกิดประโยชน์ในการซึมซับความใกล้ชิดกับวัดได้ ดังที่ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า “ส่งเสริมให้วัดเป็นลานกีฬาต้านยาเสพติด สนับสนุนให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม ในเรื่องเสนาสนะ ซึ่งเป็นองค์ประกอบทางกิจพระศาสนารวมทั้งเป็นสัญลักษณ์และสิ่งที่เคารพกราบไหว้บูชาเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของพุทธศาสนิกชน เป็นปัจจัยสำคัญและจำเป็นมากสำหรับการดำเนินชีวิตทั้งคฤหัสถ์และพระสงฆ์ จัดเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่เพื่อช่วยให้ท่านสามารถปฏิบัติธรรมได้อย่างเต็มที่ ในการทำบุญทำทานควรสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ เช่น โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ สถูป เจดีย์และสิ่งอื่น ๆ ที่เป็นศาสนสถาน

^{๖๖} สัมภาษณ์ นางกรรณา จันทรเสนา, ประธานสภาเทศบาลตำบลหนองล่อง, วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระครูไพศาลธรรมานุสิฐ, รองเจ้าคณะอำเภอ/รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, วันที่ ๔ สิงหาคม ๒๕๖๐.

ทางพระพุทธศาสนาเพื่อเป็นที่เคารพบูชา”^{๖๘} และควรพัฒนาการเรียนด้วยการ “จัดให้มีการเปิดสอนวิชาหรือความรู้ที่ไม่มีสอนในโรงเรียนทั่วไป โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้”^{๖๙}

สรุปได้ว่า ควรส่งเสริมการจัดสภาพแวดล้อมและควรบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนสถานให้มีความสวยงามและสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างคุ้มค่า เอื้อต่อการเรียนรู้ ทั้งนี้ ควรให้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนและท้องถิ่นเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ศูนย์ฝึกอบรมวิชาชีพ และเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชนให้เข้มแข็ง เมื่อประชาชนอยู่ดีกินดี มีความพร้อมในการทำบุญก็จะสามารถช่วยบำรุงปัจจัยในด้านต่าง ๆ ให้แก่วัดได้

๓.๕.๖ ส่งเสริมให้มีการบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยปัจจัย ๔

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ส่งเสริมให้มีการบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยปัจจัย ๔ โดยใช้แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“การเป็นผู้นำในส่วนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายที่หลายแห่งได้มีนโยบายในเรื่องเหล่านี้อยู่แล้วเกี่ยวกับการอุปถัมภ์บำรุงพุทธศาสนา ซึ่งการอุปถัมภ์ไม่ได้มองเรื่องเฉพาะแต่วัตถุเท่านั้นซึ่งในปัจจัย ๔ ก็ไม่ได้ต่างจากสิ่งที่คลุ้ห้ส่ใช้คือในเรื่องของการให้การบริจาคนและการเข้าไปมีส่วนร่วมคือ แคตัวเราเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมก็ถือว่าเป็นการให้ปัจจัยสี่อีกรูปแบบหนึ่งคือให้ทั้งกำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา เพราะฉะนั้นรูปแบบกระบวนการเหล่านี้ผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำได้และทำด้วยในทุกที่ทุกแห่งจังหวัดลำพูน”^{๗๐} และผู้ให้ข้อมูลหลักท่านอื่น ๆ ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า “ควรมีการทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้ง และถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ สามเณรอย่างสม่ำเสมอ ไม่รอเฉพาะวันพระ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือวันสำคัญทางประเพณีเท่านั้น” รวมทั้ง “ควรมีการถวายปัจจัยสำหรับพระสงฆ์ – สามเณรนำไปใช้จ่ายในสิ่งจำเป็น”^{๗๑} สำหรับเรื่องผลที่ได้ของการได้รับถวายปัจจัยเพื่อการศึกษาแก่พระสงฆ์ ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า “สตรีสามารถช่วยบำรุงพระพุทธศาสนาได้ด้วยปัจจัย ๔ บริจาคได้ตามกำลัง มีการอุปถัมภ์ศึกษาเล่าเรียนให้แก่พระภิกษุสงฆ์ ยกตัวอย่างการถวายทุนให้แก่พระภิกษุรูปหนึ่งในการเรียนพระภิกษุรูปนี้จะสามารถนำหลักธรรมไปเผยแผ่ไปพูดให้กับคนได้อีกเป็นหมื่นเป็นพันคนที่จะได้

^{๖๘} สัมภาษณ์ นางจิรพรรณ เจนพนัสสัก, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลทาลาดูก, วันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๖๙} สัมภาษณ์ นายถวิล ถาน้อย, นักวิชาการพระพุทธศาสนา/ปลัดเทศบาลตำบลป่าซาง, วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๗๐} สัมภาษณ์ ดร.ไพรินทร์ ฌ วนนา, นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา, วันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๗๑} สัมภาษณ์ นางศรีมา ยาแปง, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลทุ่งหัวช้าง, วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

เรียนรู้”^{๗๒} อย่างไรก็ตาม “พระพุทธศาสนาจะมั่นคงอยู่ได้ด้วยตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ทำตนให้เป็นคนดีมีปัญญาผ่านการคิดการทดสอบการทดลองไตร่ตรองแล้วค่อยเชื่อถึงสิ่งต่าง ๆ พระพุทธศาสนาจะอยู่ได้ คนจะต้องไม่ทะเลาะกันใช้หลักธรรมสอนให้รักกันช่วยเหลือกัน ให้เกียรติฉันซึ่งกันและกัน”^{๗๓}

สรุปได้ว่า การส่งเสริมให้มีการบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยปัจจัย ๔ จะเป็นการช่วยเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่พระพุทธศาสนา ทั้งนี้ เพราะการขับเคลื่อนงานด้านพระพุทธศาสนานั้น ต้องมีองค์ประกอบคือ การรักษาศาสนสถานให้คงอยู่ การส่งเสริมการศึกษาให้แก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณรให้มีความรู้และใช้ความรู้ที่ไปเผยแผ่ ดังนั้น อุบาสก อุบาสิกา จึงต้องมีส่วนร่วมในการให้ความช่วยเหลือทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์ตามที่ตนเองมี

๓.๕.๗ ส่งเสริมวัตรปฏิบัติที่ดีงามของพระภิกษุสงฆ์

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญต่างกล่าวไปในแนวทางเดียวกันว่า ส่งเสริมวัตรปฏิบัติที่ดีงามของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อสร้างความศรัทธาให้เกิดแก่ประชาชน และปลูกฝังความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อเด็กและเยาวชน ดังผู้ให้ข้อมูลหลักสำคัญได้กล่าวว่า

“ในตำบลจะมีแต่ผู้ที่นับถือศาสนาพุทธ ในองค์กรเองจะมองเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาสิ่งที่ได้มากที่สุดคือการปลูกฝัง โดยเริ่มมีการปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็ก ไปจนถึงวัยรุ่น มีการส่งเสริมเด็กเล็กก่อนที่จะเข้าไปเรียนในชั้นประถมศึกษา ก่อนที่จะเข้าไปสู่กระบวนการศึกษา เพราะส่วนหนึ่งของพระพุทธศาสนาจะมองเห็นปัญหาในวัยรุ่นปัจจุบันว่ามีการใช้ความรุนแรงในการตัดสินใจเพิ่มมากขึ้น สิ่งที่จะทำได้คือการปลูกฝัง เด็กเล็กที่เข้ามาเรียนให้เขาได้ซึมซับ ซึ่งจะมีมหาวิทยาลัยผู้สูงอายุจะได้เอาเด็กเล็กเข้ามาเรียนร่วมกับคนแก่คือให้คนแก่ได้สอนเด็ก บางวิชาได้มีการนิมนต์พระสงฆ์เข้ามา นั่นก็คือการส่งเสริมพระพุทธศาสนาส่วนหนึ่ง คือการนิมนต์พระสงฆ์มาบรรยายธรรมะเป็นรายวิชาไป ส่วนใหญ่จะมีการมุ่งเป้าไปทางเด็กเล็ก และผู้สูงอายุ เพราะว่าเด็กเล็กจะโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต และคนแก่ก็จะสามารถนำหลักธรรมเพื่อสอนลูกสอนหลานต่อไปได้ ส่วนเยาวชนที่เป็นกลุ่มวัยรุ่นในส่วนที่ทำได้คือการรณรงค์เรื่องยาเสพติด แล้วมีการสอดแทรกหลักธรรมขึ้นในบางครั้งเพื่อให้เด็กกลุ่มเยาวชนได้นำไปใช้ อย่างไรก็ตาม พระภิกษุสงฆ์ที่จะเป็นผู้ทำหน้าที่ในการสอนเด็กและเยาวชน ควรเป็นผู้ที่ได้มีวัตรปฏิบัติที่ดีงาม ถูกต้องตามหลักพระวินัย และขณะเดียวกันต้องเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติของนักเผยแผ่ด้วย ดังนั้น ต้องเริ่มต้นด้วยการพัฒนาให้พระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ที่มี

^{๗๒} สัมภาษณ์ พระครูสิริสุตานุยุต, ดร., ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ลำพูน, วันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

^{๗๓} สัมภาษณ์ พระเทพรัตนนายก, เจ้าคณะจังหวัดลำพูน, วันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

วัตรปฏิบัติที่งดงาม เป็นแบบอย่างพระสงฆ์ที่ดีจะทำให้เด็กและเยาวชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาและจะช่วยสืบทอดงานด้านพระพุทธศาสนาให้มั่นคงต่อไป”^{๗๔}

สรุปได้ว่า การบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการส่งเสริมวัตรปฏิบัติที่งดงามของพระภิกษุสงฆ์ นั้น จะส่งผลดีต่อการสร้างความเลื่อมใสศรัทธาแก่เด็กและเยาวชนซึ่งจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในอนาคต และจะเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ในการสืบทอดงานของพุทธศาสนาให้มั่นคงต่อไป

จากการสัมภาษณ์กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงต่อพระพุทธศาสนาของผู้นำสตรีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดลำพูน ด้านบำรุงพระพุทธศาสนาให้มั่นคง ผู้วิจัยสรุปในประเด็นใหญ่ตามหัวข้อได้ว่า

- ๑) มุ่งเน้นการส่งเสริมกิจกรรมเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา
- ๒) ส่งเสริมให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา อาทิ การทำวัตรเช้า เย็น การสวดมนต์ไหว้พระ การปฏิบัติสมณกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน
- ๓) ส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักศีล ๕ และใช้ปัญญาในการวิเคราะห์สิ่งใดดี สิ่งใดไม่ดี สิ่งใดควรทำ สิ่งใดไม่ควรทำ
- ๔) ส่งเสริมโครงการบวชเรียน และบวชเรียนภาคฤดูร้อน เพื่อเพิ่มศาสนทายาทในการสืบทอดงานพระพุทธศาสนา
- ๕) ส่งเสริมการพัฒนาศาสนสถาน เพื่อให้เป็นสถานที่ที่ดึงดูดให้ประชาชนได้เข้าพักผ่อน และหาความรู้ และจัดให้มีกิจกรรมที่อาศัยการมีส่วนร่วมภายในชุมชนและท้องถิ่น โดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ให้วัดเป็นศูนย์กลางการประชุมของคนในท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์และซึมซับความใกล้ชิดกับวัด
- ๖) ส่งเสริมให้มีการบำรุงพระพุทธศาสนาด้วยปัจจัย ๔
- ๗) ส่งเสริมวัตรปฏิบัติที่งดงามของพระภิกษุสงฆ์ เพื่อสร้างความศรัทธาให้เกิดแก่ประชาชน

^{๗๔} สัมภาษณ์ นางวาสนา สรณคมน์, หัวหน้าสำนักปลัดเทศบาลตำบลบ้านโฮ้ง, วันที่ ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๖๐.